

**PRAVDA U OPASNOSTI:
SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE U HRVATSKOJ, BOSNI I HERCEGOVINI, I
SRBIJI I CRNOJ GORI**

ZAHVALNOST.....	1
KRATAK PREGLED.....	2
POZADINA.....	4
Pitanje političke volje	5
Osnivanje specijalnih sudskih odjela za ratne zločine	5
Ustupanje slučajeva od strane ICTY-a	7
ZABRINUTOST U POGLEDU KAZNENOG GONJENJA	11
Etnički motivirana pristranost u kaznenom gonjenju	12
Slaba priprema predmeta	13
Neadekvatna policijska suradnja	15
Nedovoljno individualizirana kaznena odgovornost u grupnim optužnicama	16
Zaštita tužitelja.....	17
PRAVNE REFORME.....	23
Prihvatljivost dokaza ICTY-a.....	23
PREPORUKE.....	26
Europskoj uniji i njenim članicama:.....	26
Organizaciji za europsku sigurnost i suradnju:	27
ICTY-u:	27
Vlastima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, i Srbiji i Crnoj Gori:	27
Obuka	27
Mehanizmi zaštite svjedoka.....	27
Ometanje vršenja pravde.....	28
Etnička različitost u tužiteljstvima	28
Zaštitne mjere za tužitelje i suce	29
Suradnja između država.....	29
Kazneno gonjenje na osnovu komandne odgovornosti	29
Prihvatljivost dokaza ICTY-a.....	29
Vlastima u Hrvatskoj:.....	29
Vlastima u Bosni i Hercegovini:.....	30
Vlastima u Srbiji i Crnoj Gori:.....	30

ZAHVALNOST

Bogdanu Ivaniševiću, istražitelju Human Rights Watch-a za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, i Srbiju i Crnu Goru, i Dženifer Trahan, savjetnici u Programu međunarodne pravde Human Rights Watch-a, koji su napisali izvješće. Izvješće se zasniva na praćenju sudskih procesa od strane Bogdana Ivaniševića, i na sastancima i razgovorima koje su sa relevantnim sugovornicima vodili Bogdan Ivanišević i Ričard Diker, direktor Programa međunarodne pravde. Bendžamin Vord, savjetnik odjela za Evropu i centralnu Aziju, je uredio ovo izvješće. Ričard Diker i Veronika Leila Sente Goldston, direktor za zastupanje odjela za Evropu i srednju Aziju, su također dali uređivačke komentare. Dajna PoKempner je obavila pravnu analizu, a Vidni Braun programsku analizu. Pomoć u istraživanju su pružili stažisti Ivan Jovanović, Neža Kogovšek, Ivana Radačić i Janina Fogels. Jolanda J. Revila, koordinator Programa međunarodne pravde, i Andrea Holí, menadžer u odjelu za publikacije i kontakte s javnošću, su pripremile ovo izvješće za objavljivanje.

Human Rights Watch se zahvaljuje svim pojedincima koji su priskrbili informacije i podatke neophodne za ovo izvješće. Human Rights Watch bi se također želio zahvaliti za korisne komentare i ispravke Ivanu Jovanoviću, aktuelnom nacionalnom pravnom savjetniku za ratne zločine pri Organizaciji za evropsku sigurnost i suradnju – Misiji u Srbiji i Crnoj Gori.

KRATAK PREGLED

Oružane sukobe u bivšoj Jugoslaviji tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća su obilježila široko rasprostranjena kršenja ljudskih prava i humanitarnog prava. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, ICTY, će riješiti u sudskoj proceduri tek relativno mali broj predmeta koji se odnose na najteže zločine prije nego što prestane sa radom. Svi drugi predmeti koji se odnose na ratne zločine¹—bez obzira da li je njihovo procesuiranje iniciralo domaće pravosuđe ili ih je ustupio ICTY—će se rješavati pred nacionalnim sudovima država koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije.

Human Rights Watch je proveo opsežan monitoring suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima u bivšim jugoslavenskim republikama. Uočeno je da, po pravilu, obični nacionalni sudovi Bosne i Hercegovine (pogotovu u Republici Srpskoj, jednom od dva "entiteta" u Bosni i Hercegovini), Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori nisu u ovom trenutku spremni da vode suđenja za ratne zločine—koja su često opterećena političkim i emotivnim nabojem, a i u pravnom smislu su kompleksna—na pravedan način. Ključne prepreke obuhvataju: pristranost sudaca i tužitelja, lošu pripremu predmeta od strane tužitelja, neadekvatnu suradnju policije u provođenju istražnih radnji, lošu suradnju između država u oblasti pravosuđa i nedjelotvorne mehanizme zaštite svjedoka.

Iskustvo Hrvatske je dobra ilustracija mnogih problema i nedostataka suđenja koja su održana do sada. Human Rights Watch je primjetio slijedeće obrasce kod suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj: (i) nerazmjerno veliki broj predmeta pokrenutih protiv pripadnika etničke srpske manjine, od kojih su neki za bitno manje teška dijela nego što je to slučaj u predmetima protiv etničkih Hrvata;² (ii) korišćenje grupnih optužnica u kojima se ne navodi konkretna uloga optuženog u izvršenju navodnog zločina;³ (iii) pribjegavanje suđenjima *in absentia*⁴, i (iv) osuđujuće presude protiv etničkih Srba tamo gdje dokazima nisu potkrijepljeni navodi optužbe.⁵

Problem pristranosti također podriva napore za utvrđivanje odgovornosti za ratne zločine u Republici Srpskoj, gdje su etnički Srbi u većini. (Drugi entitet u Bosni i Hercegovini je

¹ U ovom dokumentu, termin "ratni zločini" obuhvata predmete koji se odnose na genocid, zločine protiv čovječnosti, i/ili ratne zločine.

² Pogledati sveobuhvatnu raspravu o takvim slučajevima u „Prekršena obećanja: Prepreke povratku izbjeglica u Hrvatsku“ („Broken Promises: Impediments to Refugee Return to Croatia“), *izvješće Human Rights Watch-a*, tom 15, broj 6(D), rujna 2003, strane 47-52 [na internetu], <http://www.hrw.org/reports/2003/croatia0903/> (pregledano 28. srpnja 2004. godine). Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESS) u svom izvješću također zaključuje: „U svim fazama procedure, od hapšenja do donošenja presude, i dalje je uobičajena primjena duplih standarda protiv optuženih srpske nacionalnosti, a u korist optuženih lica hrvatske nacionalnosti“. Misija OESS-a u Hrvatskoj, *Izvješće o statusu broj 13*, prosinac 2003. godine, strana 13.

³ „Prekršena obećanja“ („Broken Promises“), strane 49-50.

⁴ Ibid., strane 50-51. Sudski procesi u odsustvu optuženog (*in absentia*) su široko rasprostranjen problem u Hrvatskoj. Prema podacima Komisije za ljudska prava Ujedinjenih naroda, od 554 presude za ratne zločine i genocid koje su donijeli hrvatski sudovi između 1991. i 1999. godine, u 470 slučajeva je optuženima suđeno u odsustvu. (Citirano u tekstu Ivice Dikića i Borisa Rašete „Pravosudni sadizam“, *Feral Tribune* (Split, Hrvatska), 13. siječanj 2001. godine [na internetu], http://news.serbianunity.net/bydate/2002/March_11/2.html (pregledano 28. srpnja 2004. godine)). U tekućem sudskom procesu protiv osamnaest optuženih u županijskom sudu u Vukovaru (Hrvatska) za ratne zločine počinjene u selu Lovas, svi osim jednog optuženog lica su odsutni.

(Županijski tužitelj u Osijeku, Optužnica br. KT-265/92, 19. decembar 1994. godine)

⁵ Pogledati izvješće Human Rights Watch-a, „Hrvatska: Slučaj Ivanke Savić“ („Croatia: The Case of Ivanka Savić“), srpanj 2004. godine [na internetu], <http://www.hrw.org/backgrounder/eca/croatia0704/> (pregledano 28. srpnja 2004. godine).

Federacija Bosne i Hercegovine, u kojoj su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati u većini). Trenutačno, postoji samo jedan kazneni postupak za ratne zločine protiv osumnjičenih bosanskih Srba koji se vodi u Republici Srpskoj⁶, nasuprot brojnim istragama i optužnicama protiv ne-Srba za zločine počinjene nad Srbima.⁷

Istražni mehanizmi su i dalje problematični. Tužitelji su često prisiljeni osloniti se na policiju da bi provodili istrage, ali su stručnjaci iz pravosuđa i međunarodni dužnosnici ukazali Human Rights Watch-u da postoje dokazi da je policija u regiji često nevoljna da istražuje ratne zločine ako su u njih umiješani drugi pripadnici policije ili pojedinci koji se nalaze na istaknutim položajima u politici i ekonomiji.⁸

Neadekvatna suradnja između država u regiji u oblasti kaznenog gonjenja ratnih zločinaca – pogotovu između Srbije i Crne Gore, s jedne, i Bosne i Hercegovine, s druge strane – je također sputavala napredak u procesuiranju ratnih zločina. Nedovoljna suradnja ne utječe samo na istrage počinjenih zločina, već i na vođenje samih suđenja, uključujući prisustvo na suđenju svjedoka koji žive u drugoj državi i mogućnosti tužitelja i sudaca da putuju u drugu zemlju kako bi pribavili iskaz svjedoka.

Sadašnja praksa u regiji u pogledu zaštite svjedoka je također u znatnoj mjeri manjkava. U Srbiji i Crnoj Gori, tretman zaštite svjedoka u Zakonu o kaznenom postupku je površan i neadekvatan. U Hrvatskoj je program zaštite svjedoka najsveobuhvatniji u regiji, ali je prerano za donošenje suda o tome da li ovaj program funkcionira u praksi.

Konačno, ključna pravna pitanja su i dalje neriješena, uključujući prihvatljivost iskaza svjedoka koje je pribavio ICTY i stupanj u kom je doktrina komandne odgovornosti priznata u okviru nacionalnih pravosudnih sistema svake zemlje.

Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija i Crna Gora su svaka, pojedinačno, napravile značajan korak ka djelotvornom kaznenom gonjenju osumnjičenih ratnih zločinaca kreirajući mehanizme za donošenje presuda u predmetima koji se odnose na ratne zločine: posebni odjel za ratne zločine pri Sudu Bosne i Hercegovine; specijalni odjel za ratne zločine u Srbiji i Crnoj Gori; i, specijalna vijeća za ratne zločine u okviru županijskih sudova u Hrvatskoj, uz mogućnost prebacivanja slučajeva na županijske sudove u četiri najveća hrvatska grada. Premda su ovi novi mehanizmi dobrodošli, ostaje

⁶ Protiv etničkih Srba je podignuta optužnica u glavnom gradu Republike Srpske, Banja Luci, 2003. godine. Ovaj slučaj se odnosi na ubojstvo katoličkog svećenika, etničkog Hrvata, u obližnjem gradu Prijedoru. Suđenje je počelo u svibnju 2004. godine.

⁷ Sredinom 2002. godine, na primer, okružni tužitelj u Srpskom Sarajevu zatražio je odobrenje od ICTY za suđenja protiv 416 bosanskih Muslimana (Bošnjaka). "Podignute optužnice protiv 416 Bošnjaka", *Glas Javnosti* (Beograd, Srbija), 9. travanj 2002 [na internetu], <http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2002/04/09/srpski/B02040801.shtml> (pregledano 26. lipnja 2004) (izjava Rajka Bojata, tadašnjeg okružnog javnog tužitelja u Srpskom Sarajevu). U ožujku 2002. godine, okružni sud u Banja Luci je priopćio da priprema optužnice protiv 300 bosanskih Muslimana i Hrvata, i 12 bosanskih Srba. Milorad Labus, "U Banja Luci pod istragom tri stotine Hrvata i Bošnjaka", *Slobodna Dalmacija* (Split, Hrvatska), 22. ožujak 2002. godine [na internetu], <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20020322/bih03.asp> (pregledano 26. lipnja 2004) (izjava Nenada Balabana, tadašnjeg predsjednika banjalučkog okružnog suda).

⁸ Razgovor Human Rights Watch-a sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiteljem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 14. travanj; razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim dužnosnikom koji je učestvovao u stvaranju pravosudnog okvira za kazneno gonjenje osumnjičenih ratnih zločinaca u Bosni i Hercegovini, 14. travanj 2004. godine; razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim dužnosnikom koji prati funkcioniranje nove strukture procesuiranja osumnjičenih za ratne zločine u Srbiji, Beograd, 25. lipanj 2004. godine.

da se vidi koliki će biti njihov utjecaj na pravednost postupka. Bez napretka u drugim oblastima, rad ovih sudova bi mogao biti otežan odsustvom sistematskih i djelotvornih mehanizama zaštite svjedoka, odsustvom međudržavne suradnje, i slabim istražnim mehanizmima.

Europska unija, ostale europske organizacije kao što je Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESS) i Vijeće Evrope, i one zemlje koje su podržavale značajne aktivnosti ICTY-a, svi imaju interesa da nasljeđe ICTY-a bude pozitivno. A ono se može mjeriti stupnjem sposobnosti koju lokalni sudovi u bivšoj Jugoslaviji imaju da kompetentno i pravedno rješavaju slučajeve vezane za ratne zločine. Proaktivni angažman je neophodan kako bi se razriješili problemi koji postoje, a biće neophodan i aktivni monitoring kako bi se osiguralo da će se problemi rješavati čim se identificiraju.

Dok Human Rights Watch uzima u obzir da su opće reforme u toku, od kritične je važnosti da međunarodna zajednica pruži pomoć nacionalnim pravosudnim sistemima kako bi se osiguralo da lokalna suđenja za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji ispunjavaju osnovne, međunarodno priznate, standarde pravednosti u sudskim procesima. Ovim pitanjima se mora urgentno posvetiti pažnja. S obzirom da je ICTY spreman ustupiti određene predmete sudovima u bivšoj Jugoslaviji, a postoje i mnogi drugi predmeti koje bi trebalo rješavati pred ovim sudovima, njihovo funkcioniranje se ne može ignorirati.⁹

U ovom dokumentu se iznosi aktuelna zabrinutost Human Rights Watch-a u svezi s suđenjima za ratne zločine pred nacionalnim sudovima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji i Crnoj Gori.¹⁰ Predočavaju se detaljne preporuke međunarodnoj zajednici i državama u regiji u pogledu strategija koje se mogu upotrijebiti da bi se otklonile ove zebnje i zabrinutost.

POZADINA

Ratove u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koji su pratili raspad bivše Jugoslavije su obilježila kršenja međunarodnog humanitarnog prava, što je eskaliralo zločinima protiv čovječnosti i genocidom.¹¹ Kao odgovor na to, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je ustanovilo ICTY u svibnju 1993. godine. U vrijeme njegovog osnivanja, glavni tajnik Ujedinjenih naroda je naglasio da pri osnivanju međunarodnog suda za kazneno gonjenje lica odgovornih za ratne zločine počinjene nakon 1991. godine „namjera Vijeća sigurnosti nije bila da spriječi ili ograniči nadležnost nacionalnih sudova u odnosu na ta

⁹ Za periodične izvještaje o radu nacionalnih pravosudnih sistema u bivšoj Jugoslaviji, pogledati Human Rights Watch-ove biltene o funkcioniranju pravde na Balkanu (Human Rights Watch's Balkans Justice Bulletins) [na internetu], <http://hrw.org/doc?t=balkans> (pregledano 28. srpnja 2004.).

¹⁰ Suđenja za ratne zločine na Kosovu nisu predmet analize u ovom dokumentu zbog specifičnog konteksta koji uvjetuje postojanje značajne distinkcije između napora za utvrđivanje odgovornosti u pokrajini i takvih napora drugdje u bivšoj Jugoslaviji. Od lipnja 1999. godine, kada se NATO bombardovanje okončalo i kada su se srpske i crnogorske trupe povukle sa Kosova, Misija Ujedinjenih naroda na Kosovu (UNMIK) je upravljala pokrajinom. Pod upravom specijalnog predstavnika glavnog tajnika UN-a, rad UNMIK-a na operativnom nivou se odvija preko četiri „stuba”. Stub I, koji je odgovoran za policiju i pravosuđe, uključujući kazneno gonjenje za počinjene ratne zločine, koristi prvenstveno međunarodne tužitelje i suce.

¹¹ *Tužitelj protiv Radislava Krstića*, Presuda žalbenog vijeća ICTY, 19. travanj 2004. god., para. 39.

kaznena dijela. Štoviše, nacionalne sudove bi trebalo ohrabriti da vrše svoju nadležnost u skladu sa relevantnim nacionalnim zakonima i procedurama“.¹²

Dok su trajala neprijateljstva, sudovi u bivšoj Jugoslaviji su se pokazali nedjelotvornim u pogledu privođenja počinitelja zločina pravdi i pružanja pravne satisfakcije njihovim žrtvama. U ograničenom broju suđenja koja su se održala za vrijeme rata, većina predmeta se odnosila na kazneno gonjenje i izricanje presuda optuženim licima koja su pripadala suprotstavljenim stranama u sukobu, često u njihovom odsustvu.¹³ U poslijeratnom periodu, međunarodna zajednica je uložila napore na usklađivanju pravosuđa u Bosni i Hercegovini, i kasnije na Kosovu, sa međunarodno priznatim standardima. Demokratske vlade koje su zamijenile autoritarne režime u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori 2000. godine su također započele reforme svojih pravosudnih sistema.

Pitanje političke volje

U većem dijelu bivše Jugoslavije, javna podrška kaznenim postupcima protiv pripadnika etničke većine je ograničena. Asistencija policije tužiteljima za ratne zločine i istražnim sucima je u najbolju ruku još uvijek malodušna, dijelom i zbog toga što su i sami policajci često bili umiješani u izvršenje ratnih zločina. Pod ovim uvjetima, efikasan i pravedan postupak kaznenog gonjenja je moguć jedino ako su vlade uistinu voljne da se posvete stvaranju uvjeta neophodnih za utvrđivanje odgovornosti za ratne zločine.

Tijekom proteklih nekoliko godina, podrška vlasti kaznenom gonjenju pripadnika etničke većine – kao i spremnost za suradnju sa ICTY-om – se postupno povećavala u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Hrvatskoj. Ipak, suptilni oblici opstrukcije i dalje opstaju i osujećuju napore usmjerene na utvrđivanje kaznene odgovornosti. Na primjer, glavni državni tužitelj Bosne i Hercegovine je nedavno izrazio svoju zabrinutost u razgovoru sa Human Rights Watch-om u pogledu spremnosti općinskih, kantonalnih i državnih vlasti da podrže tužitelje za ratne zločine tako što bi im učinili dostupnim relevantne dokaze.¹⁴

Vladini dužnosnici u Srbiji i Crnoj Gori, i u Republici Srpskoj, s druge strane, su se otvoreno protivili ili su preko volje podržali rad ICTY-a. Povremeno bi ustvrdili da podržavaju domaće kaznene postupke, ali takve izjave, često, prije zvuče kao argumenti protiv održavanja suđenja pred ICTY-om nego kao izraz istinskog opredjeljenja za utvrđivanje odgovornosti za ratne zločine. Neiskrenost njihove podrške se ogleda u činjenici da je u Srbiji održano malo suđenja¹⁵, a praktično nijedno u Republici Srpskoj.

Osnivanje specijalnih sudskih odjela za ratne zločine

¹² Izvješće glavnog tajnika u skladu s paragrafom 2 Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti (1993) (S/25704), odjeljak II, član 8D, para. 64, strana 16.

¹³ Na primjer, do kraja 1993. godine, 94 posto postupaka za ratne zločine u Hrvatskoj je pokrenuto protiv etničkih Srba, 3 posto protiv Hrvata i 3 posto protiv "ostalih". Od 38 osuđenih osoba samo je jedna bila prisutna na suđenju. Pogledati "Suđenja za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji", Izvješće Human Rights Watch-a, tom 7, br. 10, lipanj 1995. god. [na internetu], <http://www.hrw.org/reports/1995/Yugo.htm> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

¹⁴ Razgovor Human Rights Watch-a sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiteljem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 14. travanj 2004. godine.

¹⁵ Od 1995. godine, samo je devet suđenja za ratne zločine održano u Srbiji. Pogledati izvješće Organizacije za europsku sigurnost i suradnju – Misija u Srbiji i Crnoj Gori, *Ratni zločini pred domaćim sudovima*, (Beograd, listopad 2003. godine), strane 10-14.

Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija i Crna Gora su svaka posebno preduzele značajne korake ka efikasnom kaznenom gonjenju osumnjičenih za ratne zločine stvaranjem specijalnih mehanizama za rješavanje predmeta vezanih za ratne zločine. Premda su ovi novi mehanizmi dobrodošli, tek treba vidjeti koji će biti njihov utjecaj na pravednost postupka.

U Bosni, ICTY i Ured visokog predstavnika (OHR) su inicirali ustanovljavanje specijalnog sudskog odjela za ratne zločine, kao sastavnog dijela državnog Suda Bosne i Hercegovine, s ciljem da vodi kaznene postupke za najteže slučajeve ratnih zločina.¹⁶ U ovom trenutku, obični (kantonalni i okružni) sudovi vode suđenja za ratne zločine i nastaviće činiti to dok specijalni sudski odjel za ratne zločine ne počne sa radom.¹⁷ Očekuje se da će specijalni sudski odjel, čije će sjedište biti u Sarajevu, početi s radom početkom 2005. godine. U početku, sastav specijalnog sudskog odjela će biti mješavina međunarodnih i lokalnih sudaca i tužitelja. Predviđa se postupno smanjivanje udjela međunarodnog osoblja.¹⁸ Do danas, još uvijek nije ustanovljena pozicija specijalnog tužitelja za ratne zločine.¹⁹

U Srbiji je specijalni sudski odjel za ratne zločine osnovan pri Okružnom sudu u Beogradu 2003. godine.²⁰ Specijalni odjel, koje ima devet sudaca, je zadužen za sva buduća suđenja za ratne zločine u Srbiji. Zakonom na osnovu koga je osnovan ovaj specijalni sudski odjel se također utvrđuju ovlaštenja specijalnog tužitelja za ratne zločine, postojanje specijalne pritvorske jedinice, i specijalnog odjela za istraživanje ratnih zločina pri Ministarstvu unutarnjih poslova.²¹ U specijalnom sudskom odjelu se nalaze redovni suci Okružnog suda iz Beograda i suci iz drugih sudova upućenih na rad u taj sud.²² Trenutačno se u specijalnom odjelu Okružnog suda u Beogradu odvija samo jedno suđenje. Suđenje se odnosi na osamnaest lica optuženih za učešće u egzekuciji dvjesto hrvatskih ratnih zarobljenika i civila na farmi Ovčara u blizini Vukovara 1991. godine (dalje u tekstu: slučaj Ovčara).²³ Prema stanju u rujnu 2004. godine, slučaj Ovčara je još uvijek u ranoj fazi zbog čega bi bilo kakva procjena tijeka suđenja ili rada sudskog odjela bila preuranjena.

¹⁶ Pogledati priopćenje za štampu Ujedinjenih naroda, "Vijeće sigurnosti obavješteno o ustanovljavanju sudskog odjela za ratne zločine pri Sudu Bosne i Hercegovine", SC/7888, 8. listopada 2003. godine [na internetu], <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7888.doc.htm> (pregledano 28. srpnja 2004. godine).

¹⁷ Bosna i Hercegovina je podijeljena na dva entiteta – Republiku Srpsku i Federaciju Bosne i Hercegovine – i Distrikt Brčko. Republika Srpska je dodatno podijeljena na općine. Općine u Republici Srpskoj imaju općinske sudove čije se nadležnost odnosi na rješavanje lakših kaznenih djela; viši, okružni sudovi imaju nadležnost nad slučajevima koji se odnose na teža kaznena djela. Federacija Bosne i Hercegovine, nasuprot tome, je podijeljena na devet kantona, od kojih svaki ima određeni broj općina. Unutar kantona postoje općinski i kantonalni sudovi, sa podjelom nadležnosti sličnoj onoj između općinskih i okružnih sudova u Republici Srpskoj.

¹⁸ "Amnesty International", "Concerns in Europe and Central Asia: January to June 2003" ("Razlozi za zabrinutost u Evropi i centralnoj Aziji: od siječnja do lipnja 2003. godine") AI Index: EUR 01/016/2003, 1. listopada 2003. godine [na internetu], <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR010162003?open&of=ENG-BIH> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

¹⁹ Telefonski razgovor Human Rights Watch-a sa jednim međunarodnim dužnosnikom koji je učestvovao u stvaranju pravnog okvira za novu strukturu procesuiranja ratnih zločina u Bosni i Hercegovini, 28. rujan 2004.

²⁰ Srbija—jedna od dvije članice državne zajednice Srbije i Crne Gore—je podijeljena na okruge, a okruzi na općine. Općine i okruzi imaju svoje sudove čije je prvostupajnska nadležnost analogna onoj u pravosudnim sustavima Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

²¹ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 67/2003, 1. srpanj 2003. godine, član 11 i član 12.

²² Ibid., član 10.

²³ "Srpski tužitelj podiže optužnicu protiv osumnjičenog za ratni zločin u Ovčari", *BBC Monitoring European*, 27. svibanj 2004. godine.

U Hrvatskoj, svi županijski sudovi su nadležni za slučajeve ratnih zločina, ali zakon usvojen u listopadu 2003. godine dopušta prenos predmeta vezanih za ratne zločine sa mjesno nadležnih županijskih sudova na županijske sudove u četiri najveća hrvatska grada – Zagreb, Osijek, Rijeku i Split.²⁴ Da bi se opravdao prenos predmeta, prema zakonu je državni tužitelj dužan pokazati kako „okolnosti pod kojima je zločin počinjen i potrebe [vođenja] postupka“ opravdavaju njegov transfer.²⁵ Predsjednik Vrhovnog suda Hrvatske mora također dati svoju suglasnost za transfer. Zakon također omogućava ustanovljavanje, u svakom županijskom sudu, sudskih vijeća za ratne zločine, koja čine tri suca sa stečenim iskustvom iz posebno složenih predmeta.²⁶ Kao i u Srbiji, nema međunarodnog učešća u hrvatskim specijalnim sudskim vijećima. Do rujna 2004. godine, nijedan predmet nije prenet na četiri naznačena županijska suda.

Ustupanje slučajeve od strane ICTY-a

U lipnju 2002. godine, ICTY je priopćio svoju namjeru da sve slučajeve koji se ne odnose na ključne političke i vojne ličnosti iz jugoslavenskih ratova ustupi nacionalnim sudovima u regiji. Politika ustupanja predmeta je motivirana ciljem ICTY-a, koji je odredilo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda, da se okončaju sve istrage do kraja 2004. godine, a sva prvostupajnska suđenja do kraja 2008. godine.²⁷ Svi žalbeni postupci se moraju završiti do kraja 2010. godine.

Procedura ustupanja predmeta ICTY-a nacionalnom sudu nakon što je optužnicu već potvrdio ICTY je sadržana u pravilu 11 *bis*.²⁸ Sudsko vijeće mora razmotriti težinu kaznenih dijela za koje se optuženi tereti i nivo odgovornosti optuženog prije nego što se odobri ustupanje slučaja.²⁹ Ustupanje slučaja se odobrava bez obzira da li je optuženi već u pritvoru ICTY-a. Slučaj se može ustupiti državi na čijoj je teritoriji navodno počinjen zločin, državi u kojoj je optuženi uhapšen, ili državi „koja je nadležna za taj predmet, te je voljna i adekvatno pripremljena da ga preuzme“.³⁰

U rujnu 2004. godine, tužiteljstvo ICTY-a je podnijelo zahtjev za ustupanje slučaja *Tužitelj protiv Rahima Ademija i Mirka Norca* vlastima u Hrvatskoj radi suđenja u Županijskom sudu u Zagrebu, jednom od četiri suda u Hrvatskoj u koje se predmeti

²⁴ Hrvatska je podijeljena na županije, a županije na općine. Sve županije, i veće općine, imaju vlastite sudove.

²⁵ Zakon o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava, *Narodne novine*, br. 175/2003, 4. studeni 2003. godine, član 12.

²⁶ Ibid., član 13 (2). Vijeća se u drugim kaznenim predmetima sastoje od dvoje profesionalnih sudaca i tri suca-porotnika.

²⁷ Pogledati rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1503 i 1534. S/RES/1503 (2003), usvojena na 4817. sednici Vijeća sigurnosti, 28. kolovoza 2003. godine, i S/RES/1534 (2004), usvojena na 4935. sjednici Vijeća sigurnosti, održanoj 26. ožujka 2004. godine. Pogledati također priopćenje Vijeća sigurnosti: "Vijeće sigurnosti podržava predloženu strategiju za transfer slučajeva u svezi s kršenjima humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji na nacionalne sudove", 24. srpanj 2002. godine [na internetu], <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2002/sc7461.html> (pregledano 28. srpnja 2004. godine).

²⁸ Pravilo 11 *bis* je bilo izmijenjeno 17. lipnja 2004. godine. Na takav način izmijenjeno, u pravilu se traži u paragrafu (B) da je sud "uvjeren da će optuženi imati pravedno suđenje i da mu neće biti izrečena ili nad njim izvršena smrtna kazna" i da se, "tamo gdje je to primjenjivo", optuženom "daje prilika da se izjasni". <http://www.un.org/icty/legaldoc/> (pregledano 30. srpnja 2004. godine).

²⁹ Pravilo 11 *bis*, para. (C), u izmijenjenom obliku.

³⁰ Pravilo 11 *bis*, para. (A), u izmijenjenom obliku.

vezani za ratne zločine mogu prenijeti iz mjesno nadležnih županijskih sudova.³¹ Protiv oba optužena lica je ICTY podigao optužnicu za ratne zločine počinjene nad hrvatskim Srbima 1993. godine. Prije ustupanja predmeta, ICTY će morati utvrditi da li su zadovoljeni uvjeti za ustupanje slučaja.³² Tužiteljstvo je također podnijelo prijedlog da se ustupe optužnice protiv Željka Mejakića, Momčila Grubana, Duška Kneževića i Dušana Fušlara u svezi s logorima Omarska i Keraterm sudskom vijeću za ratne zločine u Bosni i Hercegovini.³³ Predsjednik ICTY-a je zatražio dodatne informacije od tužiteljstva o mogućnostima Bosne i Hercegovine da osigura pravedno suđenje pred kompetentnim sudom.³⁴ ICTY će vjerovatno ustupiti specijalnom vijeću u Bosni prikupljenu dokumentaciju iz istraga protiv dodatnih pedeset pojedinaca protiv kojih još nije podigao optužnice, kao i izvjestan broj najosjetljivijih predmeta na koje se odnose „Pravila puta“.³⁵

Do zaključenja ovog izvješća, nije bilo naznaka da će ICTY ustupiti bilo koji slučaj srpskom pravosuđu. Ustupanja slučajeva protiv lica već optuženih u Hagu čine se malo vjerovatnim sve dok Srbija i Crna Gora bude nevoljna da sarađuje sa tribunalom bilo u hapšenju i izručivanju lica koja je ICTY optužio za ratne zločine ili na drugi način.³⁶ Suradnja Srbije se traži na osnovu Statuta ICTY-a i relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti. Predsjednik ICTY-a Teodor Meron je nedavno komentirao: „Beograd je pokazao takav nedostatak spremnosti na suradnju da se ne može slati natrag u Srbiju optužene za ratne zločine“.³⁷

ZABRINUTOST U POGLEDU PRAVOSUĐA

Etnički motivirana pristranost

Human Rights Watch je zabrinut u pogledu sposobnosti sudova u bivšoj Jugoslaviji da bez etnički motivirane pristranosti donose presude u predmetima koji se tiču ratnih zločina. Na osnovu praćenja sudskih procesa u regiji, Human Rights Watch je zaključio

³¹ Pogledati priopćenje za štampu ICTY-a, „Predsjednik imenuje sudsko vijeće koje će razmatrati zahtjev tužitelja da se slučaj *Ademi i Norac* ustupi Hrvatskoj“, (CC/ P.I.S./891-e), 8. rujan 2004. god.

³² Pogledati ICTY, Pravilo 11 *bis*.

³³ Pogledati ICTY, brifing za štampu, 23. rujan 2004. god. [na internetu], www.un.org/icty/briefing/2004/PB040923.htm (pregledano 28. rujna 2004. god.) (izjava Džima Lendejla, portparola sekretarijata i sudskih vijeća ICTY-a).

³⁴ Ibid.

³⁵ Razgovor Human Rights Watch-a sa dužnosnikom ICTY-a, 14. travanj 2004. god. Prema sporazumu o „Pravilima puta“, koji su zaključili 1996. godine potpisnici Dejtonskog mirovnog sporazuma, vlasti u Bosni i Hercegovini ne mogu kazneno goniti za ratne zločine osumnjičena lica ukoliko optužnicu nije prethodno „pregledao tužitelj ICTY-a i ocijenio da je u skladu s međunarodnim pravnim standardima“.

³⁶ U nedavnom obraćanju Savjetu ministara Vijeća Evrope, predsjednik ICTY-a Teodor Meron je izrazio žaljenje zbog konzistentnog odbijanja Srbije i Crne Gore da ispuni svoje obaveze u suradnji sa ICTY-om. Predsjednik je inzistirao da je suradnja Srbije i Crne Gore sa ICTY-om sve slabija nakon parlamentarnih izbora u prosincu 2003. godine, te da je sada „skoro nepostojeća“. Ovo odbijanje suradnje podrazumijeva opstrukciju hapšenja i izručenja bjegunaca, stavljanja na uvid dokumenata i pristupa svjedocima. Govor Teodora Merona, predsjednika Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, 7. svibanj 2004. god. [na internetu], http://www.coe.int/T/E/Com/press/News/2004/20040507_disc_meron.asp#TopOfPage (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

³⁷ H. Dejl, „Balkanski duhovi; Okretanje kotača pravde“, *The Washington Times*, 16. lipanj 2004. god.

da je pristranost pravosuđa uticala na suđenja u Hrvatskoj poslije rata koji je vođen između 1991. i 1995. godine. Etnička pristranost od strane sudaca nema veliki utjecaj u sudskim procesima za ratne zločine koji se trenutačno vode u sudnicama Federacije Bosne i Hercegovine, s obzirom da najveći broj predmeta vode multietnička sudska vijeća, niti u Srbiji i Crnoj Gori, gdje su tijekom protekle tri godine srpski tužitelji i suci vodili sudske procese isključivo protiv optuženih Srba. U jedinom sudskom procesu za ratne zločine koji se odigrava u Republici Srpskoj (predmet Matanović) optuženi su srpske nacionalnosti.

Praćenje sudskih procesa za ratne zločine u Hrvatskoj od strane OEES-a tijekom 2002. i 2003. godine pokazalo je da postoji znatna razlika u stopi oslobađanja ili osude optuženih ovisno od njihove etničke pripadnosti. Dok je 83 posto optuženih Srba osuđeno tijekom 2002. godine, samo je 18 posto Hrvata proglašeno krivim tijekom istog perioda. S druge strane, 17 posto optuženih Srba je oslobođeno optužbe ili je optužba protiv njih povučena, dok je 82 posto Hrvata proglašeno nevinim ili je optužba protiv njih povučena. U slučajevima koje je OEES nadgledao tijekom prvih jedanaest mjeseci 2003. godine, skoro 85 posto optuženih Srba je osuđeno, naprama 57 posto Hrvata. Tijekom istog perioda, 15 posto Srba je oslobođeno optužbe ili je optužba protiv njih povučena, ili su amnestirani, dok je u isto vrijeme 43 posto Hrvata oslobođeno optužbe ili je optužba protiv njih povučena.³⁸

Služaj Ivanke Savić predstavlja nedavni primjer pristranosti koju hrvatski županijski sudovi iskazuju u sudskim procesima za ratne zločine. Ivanka Savić je 78-godišnja Srkinja iz Hrvatske koju je Županijski sud u Vukovaru 21. siječnja 2004. osudio na četiri i pol godine zatvora zbog ratnih zločina. Sud u Vukovaru nije jedan od četiri hrvatska županijska suda koji su specijalizirani za vođenje sudskih procesa za ratne zločine.

Sud u Vukovaru je prihvatio optužbe protiv Ivanke Savić iako one nisu potkrijepljene sudskim svjedočenjima. Osim toga, sud je pogrešno interpretirao iskaze svjedoka. Sud je donio presudu da je Ivanka Savić kriva po tri točke optužnice. Prvo, po mišljenju suda, Savićka je „prokazivala” (tj. na zahtjev srpskih snaga identificirala) ne-Srbe koji su učestovali u odbrani grada; navodno su na osnovu njenog prokazivanja tri Hrvata prebačena iz Vukovara u zatvorenički logor u Srbiji u kojem se prema njima postupalo nehumano. Drugo, Savićka je zastrašivala i nečovječno tretirala Mariju Blažinić, etničku Hrvaticu iz Vukovara, i prisilila je da joj služi i kuha. Konačno, Savićka je navodno ukrala dragocjenosti iz kuće Marije Blažinić i još jedne kuće u susjedstvu.

Sud je svojom presudom ignorirao oslobađajuća svjedočenja samih osoba koje je Savićka navodno prokazivala,³⁹ i grubo izmjenio iskaz jedne svjedokinje kako bi ga iskoristio kao

³⁸ Misija OEES-a u Hrvatskoj, Izvješće o *statusu br. 13 (Status Report No. 13)*, prosinac 2003, bilješka 33, strane 21-2 (statistika obuhvaća 2002. i 2003. godinu).

³⁹ Sud u Vukovaru je prihvatio svjedočenje jedinog svjedoka koji je optužio Savićku za „prokazivanje” Juraja Grabušića, Ive Plečkovića i Mate Gombovića. Presuda Županijskog suda u Vukovaru br. K-3/01, 21. siječanj 2004. godine, str. 10. Ipak, u svom svjedočenju Gombović je eksplicitno negirao da je tijekom tog događaja Savićka, sa kojom je bio srpski vojnik, pokazala na njega (Gombovića) ili rekla bilo šta u svezi s njim. Plečković je izjavio da Savićka nije ništa rekla, dok je Grabušić izjavio da uopće nije vidio Savićku na toj lokaciji. Treba napomenuti i da Gombović i Plečković prije te noći nisu poznavali Savićku. Razumno je pretpostaviti da ni Savićka nije poznavala njih dvojicu, i da ih stoga nije mogla ni identificirati.

ključni dokaz za optužbu o nečovječnom postupanju.⁴⁰ Osim toga, sud nije ispitao čitav niz pravnih pitanja koja su morala biti razjašnjena prije donošenja presude o ratnim zločinima. Najprije, sud nije ustanovio uzročno-posljedičnu vezu između prokazivanja i nečovječnog postupanja prema osobama koje je Savička navodno prokazala. Osim toga, sud nije ustanovio kriminalnu namjeru koja je stajala iza navodnog prokazivanja, niti je dokazao da način na koji je Savičeva navodno tretirala Mariju Blažinić predstavlja ratni zločin.⁴¹

Nedavni sudski proces za ratne zločine u jednom od županijskih sudova u Hrvatskoj predstavlja još drastičniji primjer etničke pristranosti prema optuženome Srbinu. Povratnik u Korenicu, Svetozar Karan, je tijekom srpnja 2003. godine u Županijskom sudu u Gospiću proglašen krivim i osuđen na trinaest godina zatvora zbog navodnog učešća u torturi hrvatskih ratnih zarobljenika. U vrlo politiziranoj presudi Županijski sud u Gospiću optužio je Karana „i njegove pretke” da su „posljednjih 80 godina na grbači” Hrvatskoj; osim toga, u presudi je izražena žalost zbog pet stoljeća tijekom kojih su „optuženik i njegovi preci... skupa sa Turcima dolazili i uništavali Hrvate”.⁴² Vrhovni sud Hrvatske je 5. veljače 2004. godine ukinuo presudu i naložio ponovno suđenje.⁴³ Presuda je kritizirana i u hrvatskim medijima. Ipak, nema nagovijesti da će sudac biti ukoren ili kažnjen zbog otvorenog izražavanja etničke mržnje i zlouporabe sudskih ovlaštenja.

Iako se slučajevi sudske pristranosti koje je uočio Human Rights Watch nisu odigrali u specijaliziranim sudovima za ratne zločine, već u redovnim kaznenim sudovima, problem etničke pristranosti bi mogao ostati prisutan u Hrvatskoj čak i onda kada bude počeo transfer najsloženijih slučajeva u četiri najveća grada u zemlji. Preostale slučajeve će procesirati vijeća za ratne zločine u svakom županijskom sudu. Od velike je važnosti nadgledanje sudskih procesa koji će se voditi pred specijalnim vijećima.

Zaštita sudaca

Sudski procesi za ratne zločine su vrlo delikatni i mogu dovesti do stvaranja snažnih emocija u javnosti. Mjere zaštite za suce od vitalnog su značaja za očuvanje njihove nezavisnosti i osiguravanje integriteta sudskog procesa. Potreba za takvim mjerama naglašena je tijekom nedavnog suđenja Saši Cvjetanu pred Okružnim sudom u

⁴⁰ Kako bi osnažio svoj zaključak o nečovječnom postupanju Savičke prema Hrvatima Mariji Blažinić, sud u Vukovaru se pozvao na svjedočenje susjede kod koje su Blažinićka i Savička boravile poslije pada Vukovara u studenom 1991. godine. U presudi se više puta pogrešno prikazuje susjedino svjedočenje i navodi da ono glasi: „[susjedin] muž je istjerao Ivanku Savić iz kuće zato što je [Savička] maltretirala i zlostavljala Mariju Blažinić.” Presuda Županijskog suda u Vukovaru, strane 9, 13, 14 i 16. Međutim, svjedokinja ustvari nigdje u svom iskazu ne navodi da je Ivanka Savić „maltretirala i zlostavljala” Mariju Blažinić. Svjedokinja je samo izjavila da „Marija Blažinić i Ivanka Savić nisu mogle biti zajedno”. Svjedočenje Milice Arsenić, transkript svjedočenja od 29. listopada 2003. godine pred Županijskim sudom u Vukovaru, str. 2.

⁴¹ Prikaz slučaja nalazi se u izvješću: „Hrvatska: Slučaj Ivanke Savić” (“Croatia: The Case of Ivanka Savic”), Human Rights Watch, srpanj 2004. [na internetu], <http://www.hrw.org/backgroundunder/eca/croatia0704/> (pregledano 19. srpnja 2004).

⁴² Presuda Županijskog suda u Gospiću br. K-4/03-185, 30. srpanj 2003, str. 23.

⁴³ „Vrhovni sud Hrvatske naložio ponovno suđenje Srbinu osumnjičenom za ratne zločine” (“Croatian Supreme Court orders retrial of Serb war crimes suspect”), *Deutsche Presse-Agentur*, 5. veljače 2004. Novo suđenje započelo je 2. lipnja u drugom županijskom sudu (u Karlovcu). „Na Karlovačkom županijskom sudu ponovno se sudi S. Karanu lani osuđenom u Gospiću”, *Hina*, 3. lipanj 2004. [na internetu], <http://www.index.hr/clanak.aspx?id=205714> (pregledano 28. srpnja 2004).

Beogradu.⁴⁴ Cvjetan je optužen za ubojstvo sedamnaest albanskih žena i djece iz Podujeva, grada na Kosovu. Zločin se odigrao tijekom rata 1999. godine. Predsjedavajućem sucu u ovom predmetu nepoznati počinitelji su isjekli gume na kolima u Beogradu. Isti sudac je pronašao prijeteću poruku na svom vozilu.

Predsjedavajuća sutkinja u najpoznatijem hrvatskom sudskom procesu za ratne zločine također je primila ozbiljne prijetnje. Između lipnja 2001. i ožujka 2003. godine, Županijski sud u Rijeci je vodio proces protiv bivših oficira hrvatske vojske, Mirka Norca i trojice njegovih kolega, zbog ubojstva pedeset civila, uglavnom etničkih Srba, u blizini Gospića tijekom 1991. godine. U travnju 2002, putem anonimnog telefonskog poziva riječkoj policiji upućena je prijetnja smrću predsjedavajućoj sutkinji.⁴⁵ Slično tome, po navodima OESS-a, kada je Fikret Abdić proglašen krivim i u srpnju 2002. godine osuđen na 20 godina zatvora zbog ratnih zločina počinjenih u „Bihaćkom džepu” na sjeverozapadu Bosne i Hercegovine, „sudskom i tužilačkom osoblju” u ovom procesu prijetili su nepoznati počinitelji.⁴⁶

U Hrvatskoj i Republici Srpskoj, zastrašivanje suca ili tužitelja predstavlja posebno kazneno djelo.⁴⁷ Kazneni zakoni u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Srbiji zabranjuju „sprečavanje službenog lica u vršenju dužnosti” upotrebom sile ili prijetnjom korišćenja sile.⁴⁸ Suci i tužitelji predstavljaju službena lica i stoga su zaštićeni ovom odredbom. Ipak, do sada nisu vođeni sudski procesi protiv onih koji su pretnjama pokušavali zastrašiti suce i tužitelje. Nije jasno da li su razlog tome poteškoće u identificiranju počinitelja, nedostatak volje, ili neki drugi razlozi.

ZABRINUTOST U POGLEDU KAZNENOG GONJENJA

Nezavisno i kompetentno kazneno gonjenje je vitalna komponenta nepristranog, pravednog i efikasnog suđenja za ratne zločine. Tužitelji—kao i istražni suci u onim državama koje ih još uvijek koriste—moraju imati volju i moraju imati na raspolaganju potrebna sredstva za efikasno kazneno gonjenje lišeno etnički motivirane pristranosti na suđenjima za ratne zločine. Human Rights Watch je ozbiljno zabrinut u pogledu korišćenja tužilačkih ovlaštenja u običnim sudovima u bivšoj Jugoslaviji. Također smo posebno zabrinuti u svezi s pitanjem neadekvatne suradnje policije sa istražnim

⁴⁴ Slučaj je vodio „običan” sud, prije osnivanja specijalnog odjela za ratne zločine u okviru Okružnog suda u Beogradu. Sudski proces u Beogradu otpočeo je u ožujku 2003. i završen je u ožujku 2004. godine. Cvjetan je osuđen na 20 godina zatvora.

⁴⁵ Fiore Veznaver i Ico Mikuličić, „Prijetnja sutkinji stigla s Vojaka”, *Novi List* (Rijeka, Hrvatska), 5. travanj 2002. [na internetu],

<http://www.novolist.hr/Default.asp?WCI=Rubrike&WCU=285D2863285C2863285A28582858285A2863288B2893286328632861285D285B285E28632863286328582863J> (pregledano 28. srpnja 2004) (izjava Veljka Miškulina, predsjednika suda u Rijeci).

⁴⁶ Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – Misija u Hrvatskoj, *Izvešće o statusu br. 11 (Status Report No. 11)*, 18. studeni 2002, str. 12.

⁴⁷ Kazneni zakon Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 110/1997, 21. listopada 1997, član 309; Kazneni zakon Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, br. 49/2003, 25. lipanj 2003, član 369.

⁴⁸ Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 36/2003, 29. srpanj 2003, član 358.

organima—što je pitanje relevantno kako za obične kaznene sudove tako i za specijalne sudske odjele za ratne zločine.

Etnički motivirana pristranost u kaznenom gonjenju

Zabrinutost Human Rights Watch se prvenstveno odnosi na etnički motiviranu pristranost organa kaznenog gonjenja u smislu ograničenog broja postupaka protiv pripadnika dominantne etničke grupe, a zbog počinjenih ratnih zločina. Ova zabrinutost se posebno odnosi na Hrvatsku i Republiku Srpsku. Čini se da ista pristranost zbog koje suci u Hrvatskoj nerado donose osuđujuće presude protiv etničkih Hrvata optuženih za ratne zločine protiv Srba umanjuje spremnost hrvatskih tužitelja da optuže etničke Hrvate za takve zločine ili da marljivo vode postupke kaznenog gonjenja protiv njih nakon podizanja optužnice. Uz jedan izuzetak,⁴⁹ hrvatski tužitelji ili nisu podigli optužnice protiv bilo kog osumnjičenog lica za ključne događaje u kojima su etnički Hrvati odgovorni za ubojstva Srba, ili nisu marljivo vodili postupke kaznenog gonjenja u onim slučajevima gdje optužnice jesu podignute.⁵⁰ To je u potpunoj suprotnosti sa kaznenim gonjenjem stotina Srba zbog ratnih zločina.

Tijekom 2002. godine, za usporediva kaznena dijela, OESS je utvrdio da je dvadeset osam od trideset pet osoba uhapšenih zbog ratnih zločina u Hrvatskoj bilo srpske nacionalnosti. Srba je također bilo 114 od ukupno 131 osobe koje su se nalazile pod kaznenom istragom; devetnaest od trideset dvije osobe protiv kojih su podignute optužnice; i devedeset od 115 osoba protiv kojih se vodio sudski postupak. Prema podacima OESS-a, čini se da se ovaj trend nastavio tijekom 2003. godine.⁵¹

Dok savršena simetrija u broju optuženih za ratne zločine iz dvije etničke grupe—srpske i hrvatske— ne bi nužno odražavala stvaran broj izvršenih zločina, disproporcija u broju postupaka kaznenog gonjenja protiv Srba u poređenju sa Hrvatima (odnos je 5:1, u prosjeku) je tako veliki da to snažno ukazuje na diskriminaciju. Radi usporedbe, tužiteljstvo ICTY-a je podiglo samo dvaput više optužnica protiv etničkih Srba u odnosu na etničke Hrvate (odnos je 11:5) za zločine počinjene u ratu u Hrvatskoj.⁵²

Hrvatski tužitelji su podizali optužnice protiv Srba za relativno manja kaznena dijela kao što je krađa brašna, tanjura ili tapiserija iz kuća (optužba za pljačku) ili za izbijanje zuba (optužba za nečovječno postupanje) u kontekstu mnogih slučajeva masakra, seksualnog

⁴⁹ Županijski sud u Rijeci je, 24. ožujka 2003. godine, osudio trojicu oficira Hrvatske vojske na petnaest, dvanaest i deset godina zatvora zbog ubistva pedeset civila, među kojima su većina bili etnički Srbi, u blizini Gospića u listopadu 1991. godine. Damir Herceg "Oreškoviću 15, Norcu 12, Grandiću 10 godina zatvora", *Vjesnik* (Zagreb), 25. ožujak 2003. godine [na internetu], <http://www.vjesnik.com/html/2003/03/25/Clanak.asp?r=unu&c=1> (pregledano 28. srpnja 2004. godine).

⁵⁰ Na suđenju u slučaju Lora (2002. god.), u svezi s mučenjem i ubistvima srpskih civila 1992. godine u vojnom zatvoru Lora u Splitu, svih osam optuženih su oslobođeni zbog nedostatka dokaza. Na suđenju u slučaju Paulin Dvor, koje se održalo od lipnja 2003. do travnja 2004. god., jedan bivši pripadnik Hrvatske vojske je osuđen zbog učešća u ubojstvu devetnaest srpskih civila u selu Paulin Dvor u prosincu 1991. godine, jedan je oslobođen, a ostalim počiniteljima se nije ni sudilo. Postupak kaznenog gonjenja je također bio neefikasan ili ga nije ni bilo u slučajevima koji se odnose na brojna ubojstva hrvatskih Srba u Medačkom džepu, Vukovaru, Sisku i Karlovcu (Koranski most), za koje do sada niko nije osuđen.

⁵¹ Misija OESS-a u Hrvatskoj, "U izvješću Misije OESS-a u Hrvatskoj se navodi da su etnički Srbi 'u nepovoljnijem položaju' na suđenjima za ratne zločine", priopćenje za štampu, 1. ožujak 2004. godine [na internetu], http://www.osce.org/news/show_news.php?id=3893 (pregledano 1. ožujka 2004. god.).

⁵² ICTY web stranica, n.d. [na internetu], <http://www.un.org/icty/glance/index.htm> (pregledano 1. ožujka 2004. god.).

nasilja, mučenja i nečovječnog postupanja koji su odigrali.⁵³ Premda je zamislivo da bi pod određenim okolnostima takve činjenice mogle dovesti do presuda za ratne zločine, nijedan etnički Hrvat nije kazneno gonjen za ratne zločine koje se odnose na kaznena dijela ove vrste. Sve zajedno, ovakva praksa organa kaznenog gonjenja ukazuje na diskriminacijsku primjenu zakona.

Problem pristranosti u pokretanju postupka se nije pojavio u postupcima kaznenog gonjenja za ratne zločine u Srbiji. Većina nesrpskih lica osumnjičenih za ratne zločine protiv etničkih Srba žive izvan Srbije – na Kosovu, u Bosni i Hercegovini, i Hrvatskoj. Srpski sudovi stoga nisu bili u prilici voditi postupke za ratne zločine protiv optuženih nesrpske nacionalnosti.

Republika Srpska, kao što je to spomenuto gore, je pokrenula samo jedan postupak kaznenog gonjenja za ratne zločine protiv etničkih Srba, pri čemu su organi kaznenog gonjenja vodili istrage i podigli niz optužnica protiv ne-Srba za ratne zločine počinjene nad bosanskim Srbima. U Federaciji Bosne i Hercegovine, koju uglavnom nastanjuju bosanski Muslimani (Bošnjaci) i bosanski Hrvati, je bilo više etničke raznolikosti u postupcima kaznenog gonjenja nego što je to bio slučaj drugdje u regiji. Na primjer, tijekom 2004. godine, pripadnicima lokalne etničke većine je suđeno, ili su protiv njih podignute optužnice u nekoliko važnih slučajeva, uključujući slučaj Konjic⁵⁴ i slučaj Ivana Bakovića.⁵⁵ Istraga o još jednom važnom slučaju (takozvani slučaj Dretelj) se bližila svom okončanju u prvoj polovici godine.⁵⁶ Međutim, na stotine lica protiv kojih je ICTY odobrio pokretanje postupka kaznenog gonjenja u skladu s „Pravilima puta“ su, izgleda, još uvijek na slobodi u onim djelovima Bosne i Hercegovine u kojima je etnička grupa kojoj pripadaju u većini, bilo zbog toga što nisu podignute optužnice protiv njih ili zbog toga što policija nije uhapsila ona lica protiv kojih su optužnice već podignute.⁵⁷ Nedostatak podrške sa strane policije i političkih elita u tim područjima inzistiranju na odgovornosti za ratne zločine, bi mogao dijelom objasniti zašto se mnogi osumnjičeni protiv kojih je ICTY odobrio pokretanje postupka kaznenog gonjenja još uvijek nalaze na slobodi.

Slaba priprema predmeta

⁵³ Razgovor Human Rights Watch-a sa pravnikom u kancelariji OEES-a u Pakracu, Pakrac, 18. lipanj 2002. god.; Human Rights Watch, "Hrvatska: Slučaj Ivanke Savić", srpanj 2004. god. [na internetu], <http://www.hrw.org/background/eca/croatia0704/> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

⁵⁴ Sedam Bošnjaka je optuženo za izvršene ratne zločine nad bosanskim srpskim civilima 1992. godine u većinski bošnjačkom gradu Konjicu. "Mostar: Odgođeno sudjenje Bošnjacima optuženim za ratne zločine nad Srbima", *Hina*, 15. travanj 2004. god. [na internetu], <http://www.index.hr/clanak.aspx?id=196827> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

⁵⁵ Kantonalni sud u većinski hrvatskom gradu Livnu je 7. travnja 2004. god. osudio Ivana Bakovića na petnaest godina zatvora zbog ubistva devet bošnjačkih civila u obližnjem selu 1993. godine. "BiH: 15 godina zatvora za ubojstvo devet Bošnjaka", *Hina*, 7. travanj 2004. god. [na internetu], <http://www.index.hr/clanak.aspx?id=195630> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

⁵⁶ U prvoj polovici 2004. god., kantonalni tužitelj u Mostaru je završio istragu protiv pet lica iz logora Dretelj u blizini Čapljine osumnjičenih za ratne zločine protiv Bošnjaka i bosanskih Srba. F. Vele, "Slijede optužnice protiv pet osoba odgovornih za zločine u logoru Dretelj", *Dnevni Avaz* (Sarajevo), 27. ožujak 2004. god..

⁵⁷ Razgovor Human Rights Watch-a sa dužnosnicima u Uredu visokog predstavnika (OHR), Sarajevo 14. travanj 2004. god.

Slaba priprema predmeta vezanih za ratne zločine od strane organa kaznenog gonjenja je konstantan problem nacionalnih sudova u regiji.

Human Rights Watch je zaključio da su istražni suci u Bosni često vodili istrage o ratnim zločinima uz niz formalnih propusta. Premda novi zakon o kaznenom postupku isključuje ulogu istražnog suca i ovlašćuje javnog tužitelja da provodi istražne radnje,⁵⁸ loš dosadašnji učinak Bosne pokreće fundamentalna pitanja o sposobnosti istražnih organa i tužilaštava u Bosni da vode predmete ratnih zločina u običnim sudovima.

Suđenje Dominiku Ilijaševiću pred Kantonalnim sudom u Zenici, Bosna i Hercegovina,⁵⁹ na primjer, je ugrozila slaba priprema slučaja od strane kantonalnog tužitelja u Zenici. U prvih deset mjeseci suđenja, tužitelj nije posjedovao nikakav dokaz u pisanoj formi ili svjedočenje koje jasno ukazuje na Ilijaševićev položaj komandanta jedinice „Maturice“ Hrvatskog vijeća obrane (HVO). U stvari, većina iskaza tužičevih svjedoka nije potkrijepljivala optužbe koji je iznijelo tužiteljstvo.⁶⁰

Kako u suđenju Ilijaševiću tako i u drugom suđenju za ratne zločine pred istim sudom koje je također pratio Human Rights Watch—slučaju bosanskog Srbina Tome Mihajlovića—istražni suci su unosili u zvanične dokumente prilikom ranijih saslušanja riječi koje saslušani svjedoci nisu izgovorili.⁶¹ Nejasno je da li su postupci sudaca bili motivirani pokušajima da se pripreme „jači“ dokazi protiv optuženih lica drugog etničkog porijekla, ili su motivi druge prirode, ili su jednostavno ovi suci bili nekompetentni. S obzirom da su mnogi svjedoci bili slabog obrazovanja, oni nisu intervenirali za vrijeme istrage da bi zatražili ispravke. Kakvo god bilo objašnjenje za ovakve postupke, takve izmjene dovode do raskoraka između stvarnih iskaza svjedoka i službenog zapisa tih svjedočenja, što omogućava odbrani da podrije kredibilitet svjedoka i, samim tim, napore tužiteljstva, čak i tamo gdje je svjedok možda istinito svjedočio.

Postoji slična zabrinutost u svezi s tim koliko su zaista posvećeni tužitelji u Srbiji u predmetima vezanim za ratne zločine. U suđenju u takozvanom „slučaju Sjeverin“ u Beogradu, koje je okončano prije ustanovljavanja specijalnog sudskog odjela za ratne zločine i o kom se dodatno raspravlja dolje, premda je tužitelj iznio više dokaza nego što

⁵⁸ U Zakonu o kaznenom postupku iz studenog 1998. godine se od tužitelja zahtijeva da se oslanjaju na rad istražnih sudaca. (Zakon o kaznenom postupku, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 43/1998, 20. studeni 1998. god., članovi 149-173). To je promijenjeno kada je novi zakon o kaznenom postupku stupio na snagu 1. kolovoza 2003. godine. (Zakon o kaznenom postupku, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 35/2003, 28. srpanj 2003. god., član 45).

⁵⁹ *Kantonalni tužitelj u Zenici, Optužnica protiv Dominika Ilijaševića*, br. KT.1/2000, 20. veljače 2001. god. Optužnica se odnosi na ubojstva bošnjačkih civila u srednjoj Bosni od strane snaga bosanskih Hrvata. Sudski postupak je započeo 16. studenog 2002. godine. Visoko sudsko i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine je 10. decembra 2003. god. odlučilo da ne imenuje ponovo na istu dužnost predsjedavajućeg suca, što je odluka koja bi značajno mogla usporiti suđenje.

⁶⁰ Detaljnija, sveobuhvatna rasprava o ovom slučaju se može naći u dokumentu Human Rights Watch-a, „Balkans Justice Bulletin: The Trial of Dominik Ilijašević“ („Bilten o funkcioniranju pravde na Balkanu: Suđenje Dominiku Ilijaševiću“), siječanj 2004. god. [na internetu], <http://hrw.org/backgrounders/eca/balkans0104.htm> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

⁶¹ Na primer, Himzo Likić, koji je svjedočio na suđenju Ilijaševiću 25. ožujka 2003. god., je negirao da je Ilijašević stavio pištolj u njegova usta tijekom ispitivanja u Varešu u listopadu 1993. god.; svjedočenje koje je zabilježio istražni sudac je sadržalo tu tvrdnju. Rusid Avdić, drugi svjedok na suđenju Ilijaševiću, je izjavio 22. travnja 2003. god. da je u zapisniku sa saslušanja iskrivljen sadržaj razgovora između njega i optuženog iz sredine 1993. god. Na suđenju Tomu Mihajloviću pred zeničko-dobojskim kantonalnim sudom, broj svjedoka koji se žalio na neadekvatnost njihovih zabilježenih iskaza od strane istražnih organa je bio pogotovu velik.

je to bilo uobičajeno u prethodnim suđenjima za ratne zločine u Srbiji, većina promatrača se slaže da zločini koji su bili predmet ovog suđenja nisu temeljno istraženi. Iako su svjedočenja na suđenju vjerodostojno ukazivala na moguću komandnu odgovornost nadređenih starješina u Vojsci Republike Srpske (VRS) i tadašnje jugoslavenske vojske, koji nisu spriječili izvršenje zločina niti su kaznili počinitelje, tužitelj nije insistirao na ovom pitanju. Optužena lica na ovom suđenju, koje se u trenutku pisanja ovog izvješća nalazi u žalbenom postupku, su Srbi.⁶²

U nekoliko slučajeva su nevladine organizacije, umjesto istražnih sudaca i tužitelja, pribavile kritične dokaze protiv optuženih lica. Upravo je bilo tako u slučaju Cvjetan (o kome se raspravlja dolje) gdje je Fond za humanitarno pravo iz Beograda olakšao pribavljanje iskaza ključnih svjedoka. Premda su nevladine organizacije odigrale korisnu ulogu u ovom slučaju, uznemirujuće je što tužiteljstvo, očito, nije bilo u stanju ili nije bilo voljno da pribavi ove dokaze na vlastitu inicijativu. Takvo odsustvo inicijative ne sluti ništa dobro za buduće slučajeve, pogotovu one u koje nevladine organizacije neće biti aktivno uključene.

Neadekvatna policijska suradnja

Suradnja i marljiv rad policije su također neophodni da bi tužiteljstva mogla efikasno pripremiti slučaj. U praksi, policijska suradnja je izuzetno problematična u čitavoj regiji.

U Srbiji, na primjer, gdje je upravo policija izvršila mnoge ratne zločine, tužitelji se oslanjaju na tu istu policiju da istraži i pribavi relevantne dokaze o ratnim zločinima. Masovne grobnice koje su pronađene u beogradskom predgrađu 2001. godine predstavljaju upečatljivu ilustraciju ovih teškoća. Utvrđeno je da je u grobnicama pokopano oko petsto tijela kosovskih Albanaca ubijenih 1999. godine. Kancelarija Visokog povjerenika za ljudska prava Ujedinjenih naroda (UNHCHR) je pažljivo pratila razvoj događaja u svezi s masovnim grobnicama. Zaključeno je da je „odsustvo istinskog napretka u kaznenim istragama od lipnja 2001. godine prvenstveno posljedica nepostojanja prave suradnje između policije i vojnih vlasti s jedne strane i Okružnog suda u Beogradu i tužiteljstva s druge“.⁶³

Tek se nakon nedavnog imenovanja specijalnog tužitelja za ratne zločine u Srbiji čini da bi istraga o ovom slučaju mogla krenuti napred. Međutim, Human Rights Watch je zabrinut zbog činjenice da će i novoformiranom sudskom odjelu za ratne zločine u Srbiji biti potrebna policijska suradnja radi pribavljanja dokaza, a dosadašnji neprovjereni izvještaji ukazuju da policija često nije voljna da u potpunosti sarađuje.⁶⁴

⁶² Rasprava o manjkavostima u prvoj fazi suđenja se može naći u dokumentu Human Rights Watch-a, "Balkans Justice Bulletin: The First Phase of the Sjeverin Trial" ("Bilten o funkcioniranju pravde na Balkanu: Prva faza slučaja Sjeverin"), 15. ožujak 2003. god. [na internetu], <http://hrw.org/backgrounder/eca/serbia031503.htm> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

⁶³ Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za ljudska prava–Aktivnosti na terenu vezane za ljudska prava u Srbiji i Crnoj Gori, *Report with Recommendations on the Investigations into Mass Grave sites in Serbia (Izveštje sa preporukama o istragama o masovnim grobnicama u Srbiji)*, listopad 2003. god., strana 12.

⁶⁴ Human Rights Watch je saznao da je odjel za istraživanje ratnih zločina pri srpskoj policiji, koji je ustanovljen nakon što je zakon o kaznenom gonjenju ratnih zločinaca stupio na snagu 2003. godine, usvojio prilično restriktivan pristup prema pružanju asistencije tužitelju za ratne zločine. Ovaj odjel srpske policije obezbjeđuje potrebne dokumente tužitelju samo ako se ona konkretno zahtijevaju umjesto na inicijativu samog odjela. Razgovor Human Rights Watch-a sa međunarodnim dužnosnikom koji je pratio rad novih struktura u procesuiranju ratnih zločina, Beograd, lipanj 2004. god.

Slični problemi u Bosni i Hrvatskoj su ometali postupke kaznenog gonjenja u svezi s ratnim zločinima u običnim sudovima i mogli bi ugroziti uspješnost postupaka kaznenog gonjenja pred specijalnim sudskim vijećima za ratne zločine u ovim zemljama. U unutrašnjosti su ovi problemi posebno izraženi. Lokalna policija u unutrašnjosti često nije voljna da istražuje zločine počinjene nad manjinskim stanovništvom u slučajevima gdje su osumnjičeni pripadnici etničke većine, a možda su na utjecajnim položajima u toj oblasti.

Istraga o „slučaju Medački džep“ (nazvanom tako prema području u blizini Gospića u Hrvatskoj, gdje je najmanje 100 Srba, uključujući dvadeset devet lokalnih srpskih civila, nezakonito ubijeno u operaciji hrvatske vojske u rujnu 1993. godine)⁶⁵ predstavlja dobar primjer. Istražni sudac nadležan za ovaj predmet je 2002. godine zatražio pomoć u radu na slučaju od policije iz Zagreba, hrvatskog glavnog grada, zbog odsustva suradnje od strane gospićke policije. Unatoč dolasku policijaca iz Zagreba, sudac nije bio u mogućnosti prikupiti neophodne dokaze. Potencijalni svjedoci su navodno bili isuviše zastrašeni da bi dali svoje iskaze. Nikakva optužnica do danas nije podignuta u ovom slučaju.

U Bosni i Hercegovini, duboke etničko-političke razlike još uvijek sputavaju suradnju između sudova, tužitelja i policije u dva entiteta, Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine. Od sredine 2003. godine, uspostavljen je određeni nivo suradnje između sudova u Federaciji Bosne i Hercegovine i policije Republike Srpske. Ova suradnja je poduprla napore na lociranju svjedoka i omogućila je predaju jednog Srbina iz Republike Srpske sudu u Federaciji Bosne i Hercegovine (u Zenici), gdje je to lice optuženo za ratne zločine.⁶⁶ Međutim, takva praksa je još uvijek prije izuzetak nego pravilo.

U okviru reforme policije u Bosni i Hercegovini, osnovana je 2002. godine obavještajna služba na nivou čitave države poznata pod akronim SIPA (State Investigations and Protection Agency – Državna agencija za informacije i zaštitu), ali još uvijek nije u potpunosti funkcionalna.⁶⁷ Istražni odjel SIPA-e će obuhvatiti i odjel za ratne zločine.

Nedovoljno individualizirana kaznena odgovornost u grupnim optužnicama
Human Rights Watch je zabrinut zbog korištenja grupnih optužnica u kojima se ne iznosi pojedinačna, konkretna uloga optuženih u izvršenju navodnog zločina.

⁶⁵ Vidi Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, ICTY, *Tužitelj protiv Janka Bobetka, Optužnica*, slučaj br. IT-02-06, 23. kolovoz 2002. god. [na internetu], <http://www.un.org/icty/indictment/english/bob-ii020826-e.htm> (pregledano 28. rujna 2004. god.), para. 27-28.

⁶⁶ Ovaj slučaj se odnosi na bosanskog Srbina Tomu Mihajlovića, koji je optužen za ratne zločine protiv bosanskih Muslimana u gradu Tesliću (Republika Srpska), gdje je živio u vrijeme kada je optužnica protiv njega podignuta.

⁶⁷ Ova služba se 14. srpnja 2004. god. preselila u nove prostorije. Preseljenjem se okončao proces uspostavljanja zakonskog i tehničkog okvira za rad SIPA-e. Vidi "Bosnia Gets Its Own National 'FBI'" ("Bosna dobija vlastiti nacionalni FBI"), *RFE/RL Newsline*, 16. srpanj 2004. god. Međutim, direktor SIPA-e Sredoje Nović je objasnio u jednom intervjuu za novine da SIPA neće početi s radom "u potpunosti". Da bi to ilustrirao, Nović je spomenuo da bi odjel za istragu ratnih zločina trebao početi s radom "do kraja godine". Vidi "OHR BiH Media Round-up, 19/7/2004", 19. srpanj 2004. god. [na internetu], http://www.ohr.int/ohr-dept/press/bh-media-rep/round-ups/default.asp?content_id=32975 (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

U hrvatskim običnim županijskim sudovima, na primjer, protiv jednog broja Srba su podignute optužnice po osnovu njihove pripadnosti određenoj vojnoj ili policijskoj jedinici, ili jednostavno zbog toga što su bili prisutni na mjestu zločina. Misija OEES-a u Hrvatskoj je izdvojila slučaj Mirka Švonje. Optužnica u tom predmetu, kojom je optuženo pedeset pet Srba za ratne zločine, je sadržala detaljne navode optužnice protiv četiri optužena lica. Preostala lica, njih pedeset jedan, su jednostavno navedena kao pripadnici paravojne grupe za koju se vjerovalo da je učestovala u izvršenju navodnih kaznenih djela.⁶⁸ Često se ispostavi u takvim slučajevima, nakon što se optuženi uhapsi i ispita, da tužiteljstvo nema dokaze koji bi ga izravno povezali sa zločinom, te se zbog toga povlače optužbe. Međutim, povlačenje optužbi ne popravljaju štetu koja je nanjeta prvotnom, loše utemeljenom optužnicom. Konkretno, istraživanje Human Rights Watch-a je potvrdilo da su hapšenja Srba-povratnika po osnovu takvih optužnica imale štetan efekat na povratak izbjeglica-pripadnika srpske manjine.⁶⁹

Zaštita tužitelja

Podaci koji bi ukazivali na povećani sigurnosni rizik za tužitelje nadležne za slučajeve ratnih zločina su oskudni, ali se s razlogom može pretpostaviti da takav rizik postoji. Human Rights Watch je saznao za dva slučaja u kojima se pretilo tužiteljima u predmetima vezanim za ratne zločine. U travnju 2004. godine, tužiocu na suđenju Ovčara u Beogradu, koje je trenutačno u toku, su razbijeni privatno i službeno vozilo u prvom mjesecu suđenja.⁷⁰ Javni tužitelj nadležan za slučaj Lora u Splitu, Hrvatska, je 2001. godine također dobio pretnje.⁷¹ (Vidi gore, pod naslovom *Zaštita sudaca*, analizu zakonskih zabrana zastrašivanja tužitelja u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji.)

SURADNJA IZMEĐU DRŽAVA

Suradnja između pravosudnih organa različitih zemalja od ključne je važnosti za rješavanje problema nekažnjavanja počinitelja van državnih granica. Postoji pozitivna sprega između međudržavne suradnje i opće reforme državnih pravosudnih institucija, koja treba poboljšati njihovu sposobnost da dodijeljene slučajeve rješavaju profesionalno i sa integritetom.

Neodgovarajući pravni okvir

Pravni okvir za suradnju između država na prostoru bivše Jugoslavije do sada je bio neadekvatan. Najteža je bila suradnja između Srbije i Bosne i Hercegovine. Između ove

⁶⁸ Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – Misija u Hrvatskoj, *Supplementary Report: War Crimes Proceedings in Croatia and Findings from Trial Monitoring (Izveštje: Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj i nalazi dobijeni promatranjem suđenja)*, 22. lipnja 2004. god. [na internetu], http://www.osce.org/documents/mc/2004/06/3165_en.pdf, str. 8.

⁶⁹ Vidi "Prekršena obećanja" strane. 46-48.

⁷⁰ Vidi Marijana Milosavljević, "Dogovor sa Karlom je moguć", *NIN* (Beograd), 17. lipanj 2004. god.

⁷¹ "Amnesty International", "Croatia: Victims and witnesses in war crimes trials must be adequately protected" ("Hrvatska: Žrtve i svjedoci na suđenjima za ratne zločine se moraju adekvatno zaštititi", AI Index: EUR 64/002/2002, 20. lipanj 2002. god. [na internetu], <http://web.amnesty.org/ai.nsf/recent/EUR640022002!Open> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

dvije države ne postoji bilateralni sporazum o sudskoj suradnji u kaznenoj oblasti, uključujući i ekstradiciju. Sa druge strane, Hrvatska i Bosna su 1996. godine zaključile sporazum o sudskoj suradnji u kaznenoj oblasti.⁷² Osim toga, 1998. godine je sklopljen i bilateralni sporazum o uzajamnoj pravnoj suradnji u građanskim i kaznenim stvarima između Hrvatske i Srbije i Crne Gore.⁷³

U pogledu suradnje između Bosne i Srbije, multilateralni sporazumi poput Europske konvencije o ekstradiciji i Europske konvencije o uzajamnoj suradnji u kaznenim pitanjima nisu mogli ispuniti ovu pravnu prazninu s obzirom da, za razliku od Srbije, Bosna i Hercegovina nije bila njihov potpisnik.⁷⁴ Konačno, 30. travnja 2004. godine, Bosna i Hercegovina je potpisala Europsku konvenciju o ekstradiciji, Europsku konvenciju o uzajamnoj suradnji u kaznenoj oblasti i Konvenciju o transferu kaznenih procesa.⁷⁵ Kada bosanski parlament ratifikuje ove konvencije, to će otvoriti put za efikasnu suradnju u kaznenim pitanjima između Bosne i Srbije.

Nedovoljna suradnja

Postoje brojni načini za unapređenje regionalne međudržavne suradnje u oblasti sudskih procesa za ratne zločine. Ipak, do danas većina mogućnosti za suradnju ostala je neiskorišćena zbog nedovoljnog angažiranja tužitelja, nedostatka političke volje, ili osjetljivih političkih i diplomatskih odnosa između država. Usprkos tome što postoje očigledne teškoće u osiguravanju izravnog učešća svjedoka koji žive u drugim djelovima regije, države nikada nisu tražile ili ponudile uspostavljanje videokonferencijskih veza koje bi omogućile učešće svjedoka u suđenjima koja se održavaju u drugoj državi. Ne postoje primjeri suradnje istražnih timova iz različitih država, kao ni transfera kaznenih procesa iz jedne u drugu zemlju.

Nedostatak odgovarajuće suradnje između država dobro ilustriraju tri najpoznatija procesa za ratne zločine u Hrvatskoj tijekom prošle tri godine – slučaj Lora (2002), slučaj Zorice Banić (2002) i slučaj Paulin Dvor (2003-04). Svjedoci u ovim procesima koji žive u Srbiji i Crnoj Gori bojali su se, ili nisu željeli, putovati u Hrvatsku kako bi svjedočili. Iako je postignut dogovor o lokalnom ispitivanju svjedoka, tužitelji iz Hrvatske nisu otputovali u Srbiju kako bi prisustvovali tim svjedočenjima.⁷⁶ Osim toga, nije bilo pokušaja ni da se obezbijedi učešće svjedoka uz pomoć video-linka.

Utjecaj na istragu i suđenje

⁷² Sporazum između vlade Bosne i Hercegovine, vlade Federacije Bosne i Hercegovine i vlade Republike Hrvatske o pravnoj suradnji u civilnim i kaznenim pitanjima, *Službeni list Republike BiH*, specijalno izdanje – Međunarodni sporazumi, 27. svibanj 1996.

⁷³ Sporazum između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine o pravnoj suradnji u kaznenim i civilnim pitanjima, *Narodne Novine (Specijalno izdanje: međunarodni sporazumi)*, br. 6/1998, 10. travanj 1998.

⁷⁴ Srbija i Crna Gora je potpisala obe konvencije u prosincu 2002. Hrvatska je ranije već postala član obe konvencije.

⁷⁵ Parlamentarno vijeće Vijeća Evrope – Komitet za praćenje ispunjavanja obaveza država članica Vijeća Evrope (Komitet za nadgledanje), *Ispunjavanje obaveza Bosne i Hercegovine (Honouring of obligations and commitments by Bosnia and Herzegovina)*, izvješće, Doc. 10200, 4. lipanj 2004. [na internetu], <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http%3A%2F%2Fassembly.coe.int%2FDocuments%2FWorkingDocs%2Fdoc04%2FFEDOC10200.htm> (pregledano 28. srpnja 2004), fusnota 63.

⁷⁶ Vidi: Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – Misija u Hrvatskoj, *Izvješće: Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj i nalazi dobijeni promatranjem suđenja*, 22. jun 2004, str.9.

Utjecaj nedovoljne suradnje jasno se mogao primjetiti tijekom suđenja bosanskom Hrvatu Dominiku Ilijaševiću u Zenici, u Bosni i Hercegovini (pomenuto gore). Sud u Zenici je 19. svibnja 2003. godine, preko hrvatskog Ministarstva pravde, Županijskom sudu u Splitu (Hrvatska) poslao zahtjev za ispitivanje svjedoka Miroslava Anića, također Hrvata iz Bosne. Županijski sud u Splitu je tek 3. rujna 2003. godine obavijestio hrvatsko Ministarstvo pravde da Aniće ne živi na adresi navedenoj u zahtjevu. Osim toga, sud je naveo i da zahtjev ne sadrži dovoljno identifikacijskih podataka koji bi omogućili da se ustanovi da li je Aniće živio u području nadležnosti splitskog suda. Sud u Zenici nije primio odgovor sve do 29. rujna 2003.⁷⁷ Navodi splitskog suda o nedostatku potrebnih podataka za lociranje Anića nisu ubjedljivi, s obzirom da je Aniće uhapšen u Splitu dvije godine ranije na osnovu međunarodnog naloga za hapšenje koji je izdala bosanska policija. U nalogu je navedeno da je Aniće učestovao u masakru.

Potencijal za suradnju između država u regiji mogao se jasno uočiti tijekom svibnja 2004. godine, kada su tužitelj za ratne zločine i istražni sudac iz Srbije posjetili Županijski sud u Zagrebu i hrvatskog tužitelja za ratne zločine. Srpski dužnosnici koji su učestovali u suđenju za Ovčaru u Beogradu pribavili su relevantne informacije od svojih hrvatskih kolega. Njima je omogućeno da razgovaraju sa važnim svjedocima u ovom slučaju.⁷⁸

ZAŠTITA SVJEDOKA

Važnost zaštite svjedoka

Uspješno suđenje optuženima za ratne zločine ovisi o dostupnosti vjerodostojnih svjedoka, što zauzvrat podrazumijeva da svjedoci mogu istinito svjedočiti bez straha od odmazde. Utvrđivanje odgovornosti putem sudskih procesa za ratne zločine stoga zahtijeva provođenje mjera za zaštitu svjedoka prije, za vrijeme, i poslije suđenja. U nekim slučajevima, efikasna zaštita svjedoka zahtijeva postojanje dugoročnog programa zaštite svjedoka ili preseljenje svjedoka u drugu zemlju.

Postojeće procedure zaštite svjedoka u regiji nisu dovoljne. U Srbiji i Crnoj Gori odredbe o zaštiti svjedoka u zakonu o kaznenom postupku malobrojne su i neadekvatne.⁷⁹ Srpski program zaštite svjedoka ne omogućava promjenu identiteta ili mjesta boravka, niti obezbjeđuje zaštitu članova porodice svjedoka. Osim toga, državi nedostaju sredstva za provođenje takvih mjera. Čak i u procesima koji nisu povezani sa ratnim zločinima, nemogućnost zaštite svjedoka često dovodi do toga da svjedoci na suđenju mijenjaju svoj iskaz.

⁷⁷ Kronologija događaja opisana je u dopisu Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine koji je pročitao 29. listopada 2003. godine na suđenju Ilijaševiću.

⁷⁸ Marijana Milosavljević, „Dogovor sa Karlom je moguć“, *NIN* (Beograd), 17. lipanj 2004. (intervju sa Vladimirom Vukčevićem, srpskim tužiteljem za ratne zločine).

⁷⁹ U članu 109(3) Zakonika o kaznenom postupku navodi se: „Na prijedlog istražnog suca ili predsjednika vijeća, predsjednik suda ili državni tužitelj može zahtijevati da organi unutarnjih poslova preduzmu posebne mjere zaštite svjedoka i oštećenog.“ *Zakonik o krivičnom postupku, sa izmenama i dopunama* [2001], Službeni list, Beograd, 2002. U prosincu 2002. godine Zakoniku o kaznenom postupku dodato je novo poglavlje o procesiranju optuženih za organizovani kriminal i ratne zločine. U pogledu zaštite svjedoka, član 504p navodi da „javni tužitelj može odrediti da se određenom svjedoku, svjedoku suradniku i članovima njihove uže porodice“ obezbijedi posebna zaštita. Iako je ovaj član rudimentaran, on ipak omogućava preduzimanje određenih mjera za zaštitu svjedoka.

Hrvatski program zaštite svjedoka zasnovan je na najiscrpnijim zakonodavnim propisima u cijeloj regiji, ali je još uvijek previše rano da se donese procjena o njegovoj uspješnosti. Tijekom 2003. godine parlament je usvojio sveobuhvatan zakon o zaštiti svjedoka i on je stupio na snagu 1. siječnja 2004. god.⁸⁰ U posljednjem izvješću Misije OEES-a u Hrvatskoj navodi se da „tek treba razviti potpuni sustav za zaštitu svjedoka”.⁸¹ U Bosni, donji dom parlamenta je 23. rujna 2004. godine usvojio sveobuhvatne zakonske propise iz ove oblasti; gornji dom bosanskog parlamenta, u vrijeme pisanja ovog izvješća, još uvijek nije usvojio ovaj zakon.⁸²

Hrvatski kazneni zakon – poput zakona u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, a za razliku od kaznenog zakona Srbije – proglašava zastrašivanje svjedoka i utjecanje na sudski proces kaznenim djelom.⁸³ Ipak, propisi koji regulišu ovu vrstu ometanja pravde još uvijek nisu iskorišteni tijekom procesa za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.

Vlade u regiji moraju razviti mehanizam za preseljenje svjedoka u druge zemlje u suradnji sa međunarodnom zajednicom, kao dopunu efikasnim programima zaštite svjedoka unutar zemlje. Mnogi zločini neće biti dokazani ako bivši članovi vojnih, paravojnih ili policijskih jedinica koje su činile zločine ne budu svjedočili protiv svojih ratnih drugova. Međunarodna zajednica mora pružiti pomoć u preseljenju takvih svjedoka, uključujući i aranžmane za njihovo smještanje izvan granica bivše Jugoslavije.

Konačno, mala veličina balkanskih država objektivno ograničava efikasnost mjera za zaštitu svjedoka. Dugoročno promatrano, najbolja odbrana od zastrašivanja svjedoka može se postići stvaranjem klime koja pogoduje provođenju sudskih procesa za ratne zločine širom Balkana. To se može ostvariti postizanjem političkog konsenzusa o važnosti suđenja za ratne zločine i neophodnosti stvaranja nezavisnog i profesionalnog pravosuđa. Nažalost, sadašnja atmosfera je daleko od idealne. Od suštinskog je značaja da vlasti preuzmu inicijativu i jasno se zauzmu za ustanovljavanje odgovornosti za ratne zločine.

Zaštita svjedoka u praksi

Monitoring Human Rights Watch-a pokazuje da nedostatak adekvatne zaštite svjedoka onemogućava efikasno vođenje suđenja i primorava svjedoke da preuzimaju nepotreban rizik.

Predmet Ilijašević u Bosni i Hercegovini

Tijekom suđenja Ilijaševiću u Bosni i Hercegovini postalo je jasno da svjedoci ne žele, ili se boje, svjedočiti na sudskim procesima za ratne zločine u slučajevima kada dijele istu

⁸⁰ Zakon o zaštiti svjedoka, *Narodne novine*, br. 163/2003, 16. listopada 2003. godine.

⁸¹ Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – Misija u Hrvatskoj, *Izvješće: Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj i nalazi dobijeni promatranjem suđenja*, 22. lipanj 2004. [na internetu], http://www.osce.org/documents/mc/2004/06/3165_en.pdf (pregledano 28. srpnja 2004), str. 6.

⁸² „Parlament BiH usvojio zakone o ratnim zločinima”, *South European Times*, 24. rujna 2004 [na internetu], http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/newsbriefs/setimes/newsbriefs/2004/09/24/nb-08 (pregledano 28. rujna 2004).

⁸³ Kazneni zakon [Republike Hrvatske], *Narodne novine* 110/1997, 21. listopada 1997, član 304; Kazneni zakon Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, br. 49/2003, 25. lipanj 2003, član 366; Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 36/2003, 29. srpanj 2003, član 349.

etničku pripadnost sa optuženim. Tri etnička Hrvata koji su bili svjedoci optužbe na suđenju između prosinca 2002. i listopada 2003. izjavila su da ne poznaju optuženog. Bivši zatvorski čuvar u hrvatskom logoru u Varešu tijekom svog svjedočenja 25. ožujka 2003. godine je čak tvrdio da ne zna ime nijednog od čuvara koji su sa njim radili u istoj smjeni u zatvoru.

Promatrači na suđenju i lokalni novinari više puta su sugerirali Human Rights Watch'u da pojedini Bošnjaci (bosanski Muslimani) zbog straha od odmazde nisu na suđenju Ilijaševiću rekli sve što znaju. U nekim slučajevima, nisu se ni pojavili na suđenju. Većina etničkih Bošnjaka koji su svjedočili na ovom procesu su povratnici – oni su se vratili na lokacije koje se pominju u optužnici protiv Ilijaševića. Iako je teško ustanoviti da li svjedoci nisu željeli da obezbijede potpune i tačne dokaze i zbog čega, strah od odmazde sasvim sigurno predstavlja razumno objašnjenje.

Predmeti Sjeverin i Cvjetan u Srbiji

Tijekom suđenja u slučajevima Sjeverin i Cvjetan pokazalo se da zaštita svjedoka nije zadovoljavajuća. Oba suđenja su održana u Okružnom sudu u Beogradu prije osnivanja specijalnog odjela za ratne zločine.

Tijekom prve faze suđenja u slučaju Sjeverin, sud, tužitelj i policija su zajedničkom improviziranom akcijom uspjeli ostvariti određeni stupanj zaštite svjedoka, ali je postalo jasno da postoji potreba za sveobuhvatnijim mehanizmima zaštite.

Dugog dana suđenja, 21. siječnja 2003. godine, svjedočili su rođaci žrtava. Tijekom trećeg dana suđenja, oni su nevladinim promatračima procesa neformalno iskazali zabrinutost za svoju sigurnost. Javni tužitelj je saznao za to i istog poslijepodneva angažirao policiju koja je otpratila rodbinu žrtava do njihovog odredišta u Srbiji ili granice sa Bosnom.

Uznemirenost koju su iskazali ovi svjedoci možda je uvećana činjenicom da, u skladu sa srpskim kaznenim postupkom, sudac čita adresu svakog svjedoka prije ispitivanja. Takav postupak nepotrebno izlaže svjedoke opasnosti.⁸⁴

Tijekom četvrtog dana suđenja, kada je svjedočio ključni svjedok optužbe, javni tužitelj je tražio od suda da pretres bude zatvoren za javnost zbog sigurnosti svjedoka. Zakonik o kaznenom postupku ne predviđa mogućnost isključenja javnosti uz takvo obrazloženje.⁸⁵ Umesto toga, sud se pozvao na „javni red” kako bi omogućio isključenje opće javnosti.⁸⁵ Svjedok je potom svjedočio na pretresu kojem su prisustovali samo promatrači OESS-a i nevladinih organizacija. Svjedok je dobio 24-satnu policijsku zaštitu prije, za vrijeme i poslije svog svjedočenja. Ipak, ovo su privremeni aranžmani, a ne mjere koje se preduzimaju u okviru programa zaštite svjedoka definisanog zakonom.

⁸⁴ Potreba za ustanovljavanjem ovakve vrste ličnih podataka o svjedoku može se zadovoljiti putem pisanih sudskih podnesaka ili pomoću ispitivanja svjedoka od strane sudaca u sudskim prostorijama, što bi omogućilo da osjetljive informacije (poput adrese svjedoka) ostanu skrivene od javnosti.

⁸⁵ U skladu sa članom 292 Zakonika o kaznenom postupku, sud može zatvoriti zasjedanje ako postoji potreba da se zaštiti tajnost određenih informacija, javni red, moral, interes maloljetnika ili fizički integritet optuženih, žrtava ili njihovih porodica.

Izazovi u pogledu naročito ranjivih kategorija svjedoka jasno su ilustrirani tijekom suđenja Saši Cvjetanu u Okružnom sudu u Beogradu. Tijekom srpnja 2003. godine, četvero albanske djece podrijetlom sa Kosova svjedočilo je na sudu. Djeca su svjedočila o tome kako su srpski policajci poredali njihove majke, braću i sestre ispred zida kućice i pucali u njih. S obzirom da Srbija nema zakone o zaštiti svjedoka, kao ni iskustvo u toj oblasti, organizirani su ad hoc aranžmani kako bi se obezbijedilo svjedočenje ove djece. To je učinio Fond za humanitarno pravo u suradnji sa Istražnim odjelom za ratne zločine srpskog Ministarstva unutarnjih poslova.

Sa očevima djece, dječjim psihologom i sutkinjom dogovoreno je da članovi obezbjeđenja nose civilnu odjeću, kao i da među njima budu dva člana multietničke policijske jedinice iz Preševa i Bujanovca (oblast sa brojnom albanskom populacijom na jugu Srbije, istočno od Kosova). Korištena su kola bez policijskih oznaka. Sutkinja je naložila lokalnom dječjem psihologu da razgovara sa djecom i procijeni njihovu sposobnost za svjedočenje. Osim toga, zaštitni tim je neprestano bio uz svjedoke.⁸⁶

Novi srpski zakon o ratnim zločinima, usvojen 1. srpnja 2003. godine, sadrži odredbe o zaštiti u sudnici, uključujući mogućnost svjedočenja putem videokonferencijskog linka i zaštitu ličnih informacija koje se odnose na svjedoke ili žrtvu. Zakon predviđa i stvaranje specijalnog odjela Okružnog suda u Beogradu koje je odgovorno za provođenje svih aktivnosti u svezi s zaštitom svjedoka i žrtava. Ipak, Srbiji i Crnoj Gori još uvijek nedostaje sveobuhvatna zakonska osnova za zaštitu svjedoka prije, za vrijeme i poslije suđenja.

Predmeti Norac, Lora i Paulin Dvor u Hrvatskoj

Neadekvatna zaštita svjedoka odlikovala je sve važne sudske procese za ratne zločine u Hrvatskoj, u kojima su optuženi etnički Hrvati – suđenje Norcu u Županijskom sudu u Rijeci (lipanj 2001. – ožujak 2003), proces Lora u Županijskom sudu u Splitu (lipanj – studeni 2002) i proces Paulin Dvor pred Županijskim sudom u Osijeku (lipanj 2003. – travanj 2004).

Suđenje Norcu, koji je jedan od četvorice optuženih u ovom slučaju, odnosi se na ubojstvo pedeset civila 1991. godine u blizini Gospića. Većina ubijenih su bili etnički Srbi. Predsjednik suda je tijekom suđenja izjavio da svjedoci dobijaju anonimne pretnje i da je „vrlo teško poduzeti nešto čime bi svjedoci bili adekvatno zaštićeni od mogućih pritisaka”.⁸⁷

Predmet procesa Lora je tortura i ubijanje srpskih civila tijekom 1992. godine u vojnom zatvoru Lora u Splitu. Određeni broj ključnih svjedoka iz Lore, koji sada žive u Srbiji ili Bosni, nije se pojavio na suđenju zbog straha. Neki svjedoci su na suđenju izjavili da su

⁸⁶ Nataša Kandić, „Kako zaštititi svjedoke koje javnost i policija smatraju za izdajnike”, Fond za humanitarno pravo, 6. veljače 2004. [na internetu], http://www.hlc.org.yu/english/War_Crimes_Trials_Before_National_Courts/Serbia/index.php?file=727.html (pregledano 28. srpnja 2004).

⁸⁷ Fiore Vežnaver i Ico Mikulić, „Prijetnja sutkinji stigla s Vojaka”, *Novi List* (Rijeka), 5. travanj 2002. [na internetu], <http://www.novolist.hr/Default.asp?WCI=Rubrike&WCU=285D2863285C2863285A28582858285A2863288B2893286328632861285D285B285E28632863286328582863J> (pregledano 28. srpnja 2004) (izjava Veljka Miskulina, predsjednika Županijskog suda u Rijeci).

dobili prijetnje zbog kojih nisu mogli slobodno svjedočiti.⁸⁸ Svih osam optuženih oslobođeno je zbog nedostatka dokaza.

U procesu Paulin Dvor, koji je započeo lipnja 2003. godine, dva bivša vojnika hrvatske vojske optužena su za ubojstvo devetnaest srpskih civila u selu Paulin Dvor tijekom decembra 1991. Tijekom istrage, dva svjedoka su detaljno opisala zločine i njihove počinitelje; treći svjedok je stupio u kontakt sa tužiteljem mjesec dana poslije početka suđenja i iznio važne informacije koje govore u prilog optužnice. Međutim, sva tri svjedoka su u sudnici drastično promjenila svoje iskaze, tako da nije bilo moguće ustvrditi identitet počinitelja. Strah za vlastitu sigurnost predstavlja najvjerojatnije objašnjenje za ovu promjenu iskaza. Neadekvatni mehanizmi zaštite svjedoka koje koriste hrvatska policija i hrvatsko sudstvo nisu mogli eliminirati taj strah.

PRAVNE REFORME

Prihvatljivost dokaza ICTY-a

Korišćenje dokaza u posjedu tužiteljstva ICTY-a može doprinijeti efikasnosti suđenja za ratne zločine u nacionalnim sudovima u regiji. Prihvaćanjem iskaza datih ICTY-u tijekom kaznenih postupaka, nacionalni sudovi bi mogli izbjeći izravno ispitivanje svjedoka koji su već svjedočili u sudskim postupcima o istim događajima. Time bi se uštedjeli resursi i vrijeme u smislu da svjedok ne bi morao ponovo davati svoj iskaz, a ako odbrana odluči da ne ispituje unakrsno svjedoka, možda ne bi bilo potrebno da se taj svjedok uopće pojavi u sudnici. Upotreba dokaza ICTY-a bi također omogućila sucima i tužiteljima u nacionalnim sudovima da iskoriste ekspertizu u istrazi i resurse ICTY-a.

Uz izuzetak Hrvatske, nejasno je da li su u ovom trenutku iskazi svjedoka dati tijekom postupaka i istraga ICTY-a prihvatljivi u postupcima pred nacionalnim sudovima u regiji. Zakonodavci i sudovi u Srbiji tek trebaju donijeti odluku o prihvatljivosti ovih dokaza. U Bosni, sud je u slučaju Ilijašević odbio da prihvati kao dokazni materijal intervjue zabilježene na video traci koje je ICTY obavio sa očevicem masakra u Stupnom Dolu.⁸⁹ Sud je svjedočenje ocijenio neprihvatljivim dijelom zbog toga što „dokaz nije pribavljen u skladu s odredbama Zakona o kaznenom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine“. Suci Kantonalnog suda u Sarajevu sa znatnim iskustvom stečenim u suđenjima za ratne zločine, sa kojima je razgovarao Human Rights Watch u travnju 2004. godine, su bili međusobno suprotnog mišljenja u pogledu prihvatljivosti ovakvih dokaza, prema važećem zakonu u tom trenutku.⁹⁰ U srpnju 2004. godine, vlada Bosne i Hercegovine je

⁸⁸ Damir Tolj, „Znam svašta, ali ne smijem govoriti!“, *Slobodna Dalmacija* (Split), 24. listopada 2002. [na internetu], <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20021024/novosti07.asp>; Damir Tolj, „Novi val amnezije“, *Slobodna Dalmacija*, 18. listopada 2002. [na internetu], <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20021018/novosti08.asp>; Damir Tolj, „Pravi krivci slobodno šetaju ulicama Splita, Šibenika i Zagreba“, *Slobodna Dalmacija*, 17. listopada 2002. [na internetu], <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20021017/novosti04.asp>; Irena Dragičević, „Sulejmanović: Nakon što je moj sin dao iskaz, počeli su prijeteci telefonski pozivi“, *Vjesnik* (Zagreb), 19. listopada 2002. [na internetu], <http://www.vjesnik.com/html/2002/10/19/Clanak.asp?r=unu&c=13> (pregledano 28. srpnja 2004).

⁸⁹ Pogledati raspravu o slučaju Ilijašević gore.

⁹⁰ Jedan sudac Kantonalnog suda u Sarajevu je smatrao da b prihvatanje iskaza sa drugih suđenja, osim pod posebnim, i ograničenim, okolnostima, moglo ići na štetu optuženog u tekućem procesu, čak i ako je svjedok na drugom suđenju bio unakrsno ispitan. Za razliku od ovog, drugi sudac je tvrdio da bi dokazni materijal

usvojila nacrt zakona kojim se dozvoljava upotreba svjedočenja datih pred ICTY u bosanskim sudskim postupcima. Sudac pretresnog vijeća ima diskreciono pravo da prihvati zahtjev odbrane za unakrsnim ispitivanjem svjedoka.⁹¹ Tamo gdje sudac odbije takav zahtjev, presuda se ne može isključivo ili pretežno zasnivati na iskazima pribavljenim od ICTY.⁹² U vrijeme pisanja ovog teksta, ovaj zakon je usvojio jedan od dva doma bosanskog parlamenta, i očekuje se da će drugi dom parlamenta razmatrati ovaj nacrt zakona u bliskoj budućnosti.

Hrvatska je napravila korak ka korištenju dokaza koje je pribavio ICTY u domaćim kaznenim postupcima usvajanjem odgovarajućeg zakona u listopadu 2003. godine. U ovom zakonu stoji da se takvi dokazi mogu koristiti „pod uvjetom da se iznose na način propisan Statutom [ICTY-a] i Pravilnika o postupku i dokazima, te da se oni mogu koristiti na sudu“. Zakonom se domaćem sudu dopušta značajna sloboda pri utvrđivanju pouzdanosti takvih dokaza.⁹³ U svakom slučaju, ove odredbe se tek trebaju primjeniti u praksi.

Doktrina komandne odgovornosti

Neriješeno je pitanje da li doktrina komandne odgovornosti može biti primjenjena u domaćim suđenjima za ratne zločine u zemljama bivše Jugoslavije. Nemogućnost da nacionalni sudovi procesuiraju slučajeve komandne odgovornosti bi praktično ograničila rad ovih sudova na slučajeve u kojima se optuženom stavlja na teret izravno izvršenje ili naređivanje zabranjenih radnji. Ovakvo ograničenje bi moglo lišiti bilo kakvog sadržaja i značaja slučajeve protiv mnogih komandanata i drugih optuženih na visokim pozicijama, koji nisu izvršili svoju dužnost da spriječe i kazne izvršenje ratnih zločina, i stvorilo bi prostor za široko rasprostranjenu nekažnjivost.

U kaznenom pravu Republike Srbije se komandna odgovornost ne predviđa izričito. Iako Ustavna povelja Srbije i Crne Gore predviđa izravnu primjenu međunarodnih ugovora (u ovom slučaju to bi bio Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije iz 1949. godine),⁹⁴ ustav Srbije također predviđa da kazneni postupci mogu biti započeti samo za zločine predviđene zakonom i da se kazna može izreći samo ako je predviđena zakonom.⁹⁵ Gotovo da postoji konsenzus među pravnicima i političarima u Srbiji da, dok bi komandna odgovornost mogla biti uvedena u domaće kazneno pravo u budućnosti, ona se ne bi mogla primjeniti za već počinjene zločine, zbog ustavne zabrane retroaktivnosti.

Pravni stručnjaci u Srbiji tvrde, međutim, da osobe koje snose komandnu odgovornost mogu biti kazneno gonjene za propuštanje da prijave zločin,⁹⁶ poticanje (nečinjenjem) na izvršenje zločina,⁹⁷ ili pomaganje nečinjenjem.⁹⁸ Međutim, da bi ovo (ne)postupanje bilo

drugog suda trebao biti prihvatljiv, osim u slučaju da su dokazi prikupljeni na način koji je u suprotnosti sa bosanskim zakonom. Razgovor Human Rights Watch-a, 14. travnja 2004. godine.

⁹¹ Nacrt zakona o prenosu o transferu predmeta iz ICTY-a u javno tužiteljstvo Bosne i Hercegovine i prihvatljivosti dokaza koje je prikupio ICTY u postupcima pred sudovima u BiH, član 5, para. 3.

⁹² Ibid., član 3, para. 2.

⁹³ Zakon o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava, *Narodne novine*, 4. studeni 2003. godine, članovi 28(4) i 49(2).

⁹⁴ Vidi Ustavnu povelju Srbije i Crne Gore, član 10 i član 16.

⁹⁵ Ustav Republike Srbije, član 23.

⁹⁶ Kazneni zakon Republike Srbije, pročišćeni tekst (Beograd, 2002. god.), član 203.

⁹⁷ Kazneni zakon [Srbije i Crne Gore], pročišćeni tekst (Beograd, 2001. god.), član 23 i član 30.

⁹⁸ Isto, član 24 i član 30.

kažnjivo, osoba mora djelovati sa namjerom, dok komandna odgovornost u međunarodnom pravu uključuje i situacije u kojima pojedinac deluje nehajno ("imao je razloga da zna" da će potčinjeni počiniti zabranjenu radnju, ili da je već počinio takvu radnju).⁹⁹ Zakonodavstvo u Srbiji ne pokriva onaj oblik komandne odgovornosti u kom nema namjernog dozvoljavanja da se počinu ratni zločin.

Identično ograničenje postoji u zakonima koji su bili na snazi u Bosni i Hercegovini, kao i u Hrvatskoj, u vrijeme oružanih sukoba. Trenutačni planovi u Srbiji da sa pripreme amandmani u kaznenom zakonu, i već učinjene izmjene u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kako bi se stvorio prostor za komandnu odgovornost, ne bi imali utjecaja na komandnu odgovornost prije nego što su ove odredbe unete u zakonodavstvo.

Unatoč tome, moglo bi se tvrditi da sudovi u bivšoj Jugoslaviji, uključujući specijalne odjele za ratne zločine, jesu u mogućnosti da primjene doktrinu komandne odgovornosti u slučajevima ratnih zločina počinjenih u sukobima na području bivše Jugoslavije, a da se pri tome ne povrijedi princip da kazneno djelo i kazna moraju unapred biti predviđeni zakonom (*nullum crimen, nulla poena sine lege*).

Vijeća za ratne zločine trebala bi primijeniti međunarodno pravo koje je bilo na snazi na području bivše Jugoslavije u vrijeme kad su ratni zločini počinjeni. Prema ustavima koji su bili na snazi u Hrvatskoj i u Saveznoj Republici Jugoslaviji (sada Srbiji i Crnoj Gori) u vrijeme oružanih sukoba, ratificirani međunarodni ugovori su bili dio domaćeg zakonodavstva.

Jedan takav ugovor je Protokol i uz Ženevske konvencije, koji je bio ratificiran u bivšoj Jugoslaviji i potom prihvaćen od zemalja-sukcesora kao obavezujući za njih. Ovaj Protokol, koji predviđa komandnu odgovornost,¹⁰⁰ bio je stoga dio primjenjivog prava u Hrvatskoj, kao i u Srbiji i Crnoj Gori. Uz to, ustav ondašnje Savezne Republike Jugoslavije predviđao je primenu "opće prihvaćenih pravila međunarodnog prava."¹⁰¹

Komandna odgovornost je prije izbijanja sukoba u bivšoj Jugoslaviji već bila opće prihvaćeno pravilo međunarodnog prava (običajnog međunarodnog prava). U slučaju *Tužitelj protiv Hadžihasanovića i drugih.*, Žalbeno vijeće ICTY je utvrdilo da je, u vrijeme kad su navodni zločini u bivšoj Jugoslaviji počinjeni, običajno međunarodno pravo je uključivalo koncept komandne odgovornosti u odnosu na ratne zločine kako u međunarodnim tako i unutarnjim sukobima.¹⁰²

Protokol I, međutim, ne propisuje sankcije za teške povrede svojih odredbi, niti su takve sankcije propisane međunarodnim običajnim pravom. Čak i ako bi postojao konsenzus

⁹⁹ Prema Statutu ICTY, "Činjenica da je neko od dijela navedenih u članovima 2 do 5 ovog Statuta počinio podređeni ne oslobađa njegovog nadređenog kaznene odgovornosti ako je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna da se podređeni sprema počiniti takva djela ili da ih je već počinio, a nadređeni nije poduzeo nužne i razumne mjere da spreči takva djela ili kazni počinitelje." Statut Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, član 7(3).

¹⁰⁰ Protokol I iz Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. god. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, član 87(3).

¹⁰¹ Ustav Savezne Republike Jugoslavije, usvojen 27. travnja 1992., član 16(2).

¹⁰² Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića, i Amira Kubure, Odluka o procesnoj žalbi kojom se dovodi u pitanje komandna odgovornost, 16. srpanj 2003. god. [internet] <http://www.un.org/icty/hadzihas/appeal/decision-e/030716.htm> (pregledano 28. srpnja 2004. god.).

da Protokol i običajno pravo o komandnoj odgovornosti jesu bili dio domaćeg prava, mogao bi se iznijeti argument da to pravo nije propisivalo kaznu za komandnu odgovornost.

Pa ipak, čini se da domaća suđenja za komandnu odgovornost ne bi kršila princip zakonitosti. Predmet i cilj tog principa je „da se osigura da niko ne bude podvrgnut proizvoljnom kaznenom progonu, presudi, ili kažnjavanju“.¹⁰³ Gonjenje i kažnjavanje za komandnu odgovornost ne bi bili „proizvoljni“. Na primjer, čak su i uputstva jugoslavenske vojske iz 1988. godine sadržavala odredbe o komandnoj odgovornosti, slične onima iz Protokola I.¹⁰⁴

Prema glavnim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima—prije svega, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, te Europskoj konvenciji o ljudskim pravima—u skladu je sa principom zakonitosti ako dođe do „suđenja i kažnjavanja ... za bilo koji akt ili propust koji je, u vrijeme kada je izvršen, bio zabranjen kao kriminalan prema općim principima prava priznatim od strane civiliziranih naroda,“¹⁰⁵ čak i ako akt ili propust nije predstavljao kazneno postupanje prema domaćem pravu.¹⁰⁶

Na suđenjima pred Nirnberškim i Tokijskim sudom, ratni zločinci se nisu mogli pozvati na argument da su njihovi postupci bili zakoniti prema nacističkim zakonima, ili prema ratnom zakonodavstvu Japana. Slično tome, osumnjičeni za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji ne bi mogli uverljivo tvrditi da komandna odgovornost nije bila kažnjiva prema zakonima Srbije, Hrvatske, ili Bosne i Hercegovine. Kazne izrečene od strane sudova u Bosni, Hrvatskoj, i Srbiji, u slučajevima komandne odgovornosti, kretale bi se u okviru maksimalnih zatvorskih kazni koje su mogle biti izrečene prema zakonima na snazi, a u pogledu konkretnih zločina koji stoje u osnovi komandne odgovornosti koja se sada utvrđuje pred sudom.

PREPORUKE

Europskoj uniji i njenim članicama:

Europska unija i njene države-članice bi trebale podržati novoustanovljene sudske odjele za ratne zločine u državama nastalim raspadom bivše Jugoslavije kao pozitivan razvoj u smjeru europske integracije, pogotovu nakon prihvatanja kandidature Hrvatske za prijem u Europsku uniju. Samo zadovoljavajući nivo resursa može osigurati pravedna suđenja počiniteljima ratnih zločina kao i poštivanje odgovarajućeg sudskog postupka. Europska unija bi, stoga, trebala razmotriti mogućnost osiguravanja sredstava za podršku kaznenim

¹⁰³ Vidi Europski sud za ljudska prava, CR v UK, 21 EHRR 363 (1995.) (presuda), [internet] <http://www.menneskeret.dk/menneskeretieuropa/konventionen/baggrund/domme/ref00000540/> (pregledano 28. srpnja 2004.), paragraf 42.

¹⁰⁴ „Propisi o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ,“ Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, PrU-2, 1988. godina, član 21.

¹⁰⁵ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen i otvoren za potpis, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom 2200 A (XXI) generalne skupštine, 16. prosinca 1966., član 15; Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, usvojena 4. studenog 1950., stupila na snagu 3. rujna 1953., član 7.

¹⁰⁶ Vidi R.A. Lawson & H.G. Schermers, *Leading Cases of the European Court of Human Rights (Glavni slučajevi Europskog suda za ljudska prava)*, drugo izdanje (Leiden, 1999.), str. 615.

postupcima protiv lica osumnjičenih za ratne zločine pred domaćim sudovima, a posebno u slijedećim oblastima:

- edukacija i obuka istražitelja, sudaca i tužitelja;
- stavljanje na raspolaganje pravnih eksperata i stručnjaka sudske medicine koji su neophodni za istraživanje ratnih zločina;
- pristup žrtava i svjedoka suđenjima (putni troškovi, smještaj, konferencijski video i audio prenosi);
- programi zaštite svjedoka, uključujući mehanizme neophodne za promjenu identiteta svjedoka, preseljenje svjedoka na drugu lokaciju u zemlji ili u inozemstvu, zaštitu članova porodice svjedoka, policijsku pratnju i kućnu zaštitu.

Države-članice Europske unije bi također trebale razmotriti mogućnost preseljavanja svjedoka i njihovih porodica u okviru programa zaštite svjedoka.

Organizaciji za europsku sigurnost i suradnju:

- Osigurati da monitoring domaćih suđenja za ratne zločine ostane prioritet za misije OEES-a u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, i Srbiji i Crnoj Gori.

ICTY-u:

- Pružiti pomoć u obuci za vođenje suđenja za ratne zločine istražiteljima ratnih zločina i sucima.
- U mjeri u kojoj dolazi do ustupanja slučajeva domaćem sudstvu za vrijeme trajanja mandata ICTY-a, ICTY bi trebao, na način koji bi bio u skladu sa pravilom 11 *bis* (iv) Pravila postupka, provoditi sistematski i proaktivni monitoring predmeta koji su ustupljeni lokalnom pravosuđu, te osigurati pomoć.

Vlastima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, i Srbiji i Crnoj Gori:

Obuka

- Svi suci i tužitelji za ratne zločine u nacionalnim jurisdikcijama bi trebali proći obuku iz oblasti humanitarnog prava i ljudskih prava i, pogotovu, jurisprudencije ICTY-a, uključujući zločine iz članova 2 do 5 Statuta ICTY, kao i komandnu odgovornost i druge oblike individualne kaznene odgovornosti.

Mehanizmi zaštite svjedoka

- Bosna i Hercegovina, i Srbija i Crna Gora, bi trebale usvojiti sveobuhvatne zakone o zaštiti svjedoka, kao i finansirati programe koji će iz njih proistići. U svim zemljama, zaštita svjedoka bi trebala obuhvatiti mehanizme koji će svjedocima omogućiti da promjene identitet ili mjesto stanovanja (na

primjer, preseljenje svjedoka u druge zemlje) i pružiti zaštitu članovima porodica svjedoka, potom policijsku pratnju, kućnu zaštitu i zaštitu ličnih podataka svjedoka. Također je potrebno da na raspolaganju budu i sudske sesije zatvorene za javnost. Posebno bi slijedeće principe trebalo uzeti u obzir:

- o Zaštita svjedoka mora funkcionirati u predsudskom postupku, za vrijeme suđenja i, po potrebi, nakon suđenja.
- o Kada je to neophodno radi njihove zaštite, svjedoci bi trebali da se premjeste na druge lokacije u odnosu na njihovo mjesto stanovanja, uključujući tu i druge zemlje, uoči suđenja i, ako je neophodno, poslije suđenja.
- o Pritvoreno lice ne bi trebalo oslobađati iz pritvora u očekivanju suđenja ako kriterijumi za zaštitu sigurnosti svjedoka i žrtava nisu zadovoljeni, i ako je utvrđeno da bi pritvoreno lice moglo predstavljati potencijalnu prijetnju sigurnosti takvih svjedoka ili žrtava.
- o Dok bi prioritet trebalo dati razvoju djelotvorne zaštite svjedoka, ukoliko bi objelodanjivanje dokaza tijekom predsudskog postupka svjedoka ili njegovu/njenu porodicu moglo dovesti u opasnost, tužiocu treba dozvoliti da zadrži dokaze do početka suđenja, i umjesto toga odbrani dostavi sumaran pregled dokaznog materijala.
- o Zakonske odredbe kojima se zastrašivanje ili prijetnje svjedocima kvalificiraju kao kazneno djelo bi trebalo agresivno primjenjivati.
- o Zaštitne mjere bi trebale biti dostupne u svim sudovima koji rješavaju slučajeve ratnih zločina, uključujući: brisanje imena i ličnih identifikacionih podataka iz javne evidencije; davanje iskaza uz pomoć uređaja za promjenu lika ili glasa ili putem televizijskog sistema u zatvorenoj lokalnoj mreži (CCTV); i dodjeljivanje pseudonima.
- o Zaštitne mjere bi trebale biti dostupne na zahtjev bilo koje od strana u postupku, žrtve ili svjedoka, ili suca, pod uvjetom da mjere koje se preduzimaju ne narušavaju prava optuženog.
- o U pogledu dece-svjedoka, djeca koja su svjedoci ovih teških zločina, i koja su u stanju formirati vlastito gledište, bi trebala imati priliku da svjedoče, potom bi ih trebalo zaštititi od ugrožavanja njihove privatnosti i klevete, i trebala bi imati pravo na sve odgovarajuće mjere usmjerene na fizički i psihološki oporavak i društvenu reintegraciju.

Ometanje vršenja pravde

- Države bi trebale implementirati odredbe kaznenog zakona kojima se ometanje vršenja pravde, uključujući pretnje sucu ili tužitelju, stavljaju van zakona.

Etnička različitost u tužiteljstvima

- Etnički sastav tužiteljstava bi trebao biti raznolik i trebao bi približno odgovarati etničkom sastavu date oblasti za koju je nadležan određeni ured tužiteljstva.

Zaštitne mjere za tužitelje i suce

- Zaštitne mjere za suce i tužitelje bi trebalo implementirati, uključujući 24-satnu zaštitu ako je to neophodno.

Suradnja između država

- Djelotvorna suradnja između država u oblasti kaznenog gonjenja zbog počinjenih ratnih zločina bi trebala obuhvatiti slijedeće elemente:
 - o Identifikaciju i lociranje svjedoka i žrtava (na način koji je u skladu sa mehanizmom zaštite svjedoka);
 - o Pristup svjedocima i žrtvama (na način koji je u skladu sa mehanizmom zaštite svjedoka);
 - o Olakšavanje rada istražnih timova;
 - o Dostavljanje traženih dokumenata;
 - o Putovanja svjedoka, žrtava, eksperata i novinara koji prate suđenje;
 - o Saslušavanje svjedoka putem video linka;
 - o Mehanizam koji bi omogućio sucima i tužiteljima iz svake zemlje da putuju u drugu zemlju radi uzimanja iskaza od svakog svjedoka koji živi tamo, a koji nije u stanju ili ne želi iz razloga lične sigurnosti ili doživljene traume putovati radi svjedočenja u zemlju gdje se održava suđenje; i
 - o Prenos kaznenog gonjenja, u skladu sa bilo kojim domaćim propisima kojima se zabranjuje ekstradicija državljana te zemlje, u sudove drugih zemalja.

Kazneno gonjenje na osnovu komandne odgovornosti

- Države na teritoriji bivše Jugoslavije bi trebale kazneno goniti pojedince na osnovu komandne odgovornosti, uključujući pozivanje na odgovornost komandanata koji su imali razloga da znaju da će njihovi podređeni počiniti zločin, a nisu ga spriječili – što je standard koji obuhvata i namjeru i grubi nehaj.

Prihvatljivost dokaza ICTY-a

- Bosna i Hercegovina, i Srbija i Crna Gora, bi trebale donijeti zakon kojim bi se u domaćim sudskim postupcima za ratne zločine dopustilo korištenje dokaza koje je prikupio ICTY.

Vlastima u Hrvatskoj:

- Kaznene postupke za ratne zločine treba pokretati bez obzira na etničku pripadnost.
- Hrvatska bi trebala pojačati napore na istraživanju i kaznenom gonjenju odgovornih lica u incidentima u kojima su etnički Hrvati počinili zločine protiv etničkih Srba.
- Standardi podizanja optužnice i donošenja presude bi trebali biti isti za sve optužene, bez obzira na njihovo etničko porijeklo. Hrvatski tužitelji bi trebali

obustaviti praksu optuživanja Srba za ratne zločine zbog manjih prestupa u odnosu na koje se ne podižu optužnice protiv etničkih Hrvata.

- Hrvatska ne bi trebala vršiti diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti pri zapošljavanju sudaca. Ne bi trebala postojati diskriminacija protiv srpskih sudaca-povratnika i oni bi trebali imati jednaku šansu za zapošljavanje u hrvatskim sudovima.
- U slučajevima grupnih optužnica, tužitelji specijalnih odjela za ratne zločine bi trebali precizno naznačiti ulogu svakog pojedinca pri izvršenju zločina, a ne da samo zasnivaju tačke optužnice na, na primjer, pripadnosti navodnih počinitelja zločina određenoj vojnoj jedinici.

Vlastima u Bosni i Hercegovini:

- Bosna i Hercegovina bi trebala ratificirati Europsku konvenciju o ekstradiciji, Europsku konvenciju o pružanju međusobne pomoći u kaznenim pitanjima i Konvenciju o prenosu kaznenih postupaka.
- Vlasti u Republici Srpskoj bi trebale iskazati znatno veće opredjeljenje za istraživanje ratnih zločina, bez obzira na etničku pripadnost počinitelja zločina. Trebalo bi pokrenuti istrage o brojnim ratnim zločinima počinjenim nad licima nesrpske nacionalnosti na teritoriji Republike Srpske.

Vlastima u Srbiji i Crnoj Gori:

- Srbija i Crna Gora bi trebala osigurati dovoljnu političku podršku za specijalni sudski odjel za ratne zločine pri Okružnom sudu u Beogradu. Bez takve podrške, ovaj sudski odjel ne može djelotvorno funkcionirati, niti osigurati pravedna i nepristrana suđenja.
- Srbija i Crna Gora bi trebala u potpunosti surađivati sa ICTY.
- Istražne mehanizme za suđenja pred specijalnim sudskim odjelom za ratne zločine bi trebalo osnažiti. Specijalni odjel za ratne zločine pri srpskoj policiji bi trebao pokazati znatno veću inicijativu nego što je do sada bio slučaj u oblasti suradnje sa istražiteljima i tužiteljima za ratne zločine.
- Srbija bi trebala usvojiti zakon kojim bi se zastrašivanje ili na bilo koji drugi način ometanje svjedoka u kaznenoj istrazi ili procesu kaznenog gonjenja okvalificiralo kao kazneno djelo.